

Pregled historiografije o gradu Varaždinu u 19. stoljeću

Spomenka Težak
Gradski muzej Varaždin
spomenka.tezak@gmv.t-com.hr

Primljeno: 28. 09. 2012.
Prihvaćeno: 05. 12. 2012.
Pregledni rad /
Review Article
UDK 930(497.5):94(497.5)

Sažetak

Autorica daje pregled historiografskih radova o gradu Varaždinu u 19. stoljeću kroz analizu do sada objavljenih radova: sinteza, monografija, rasprava, stručnih i znanstvenih članaka, popularnih tekstova i objavljenih povijesnih izvora kroz 4 kronološke cjeline prema vremenu nastanka: radove do 1918., od 1918. do 1945. godine, tijekom razdoblja socijalizma, te u najnovije vrijeme od 1991. do danas. Unutar pojedine kronološke cjelina radovi su strukturirani u teme poput opće, političke, ekonomske, društvene, kulturne povijesti prema tematici pojedinog rada.

Ključne riječi: *Historiografija, Varaždin, 19. stoljeće, povijest, stručni i znanstveni radovi.*

Uvod

Govoreći o pregledu historiografije o gradu Varaždinu u 19. stoljeću nameću nam se činjenice da sinteze koja bi govorila o ovom vremenskom razdoblju, ili pak kasnom novom vijeku nema. No postoje radovi koji se bave manjim vremenskim periodom unutar 19. stoljeća ili pak radovi koji daju cjeloviti kronološki pregled pojedine teme, a svojom obradom obuhvaćaju i razdoblje 19. stoljeća. Riječ je u većoj mjeri o radovima u pojedinim zbornicima i stručnim časopisima, ali isto tako o sintezama i monografijama koje nam daju prikaz pojedinog povijesnog dijela razvoja grada Varaždina te objavljenom izvornom gradivu. Rad je koncipiran u nekoliko cjelina, u 4 kronološka razdoblja autorica daje pregled objavljenih radova te na kraju u 5. cjelini daje pregled objavljenih povijesnih izvora. Prve dve cjeline koje obuhvaćaju najstarija vremenska razdoblja date su cjelovito jer je i broj radova daleko skromniji. Sljedeće dvije cjeline koje obuhvaćaju razdoblje nakon Drugog svjetskog rata i razdoblje nakon osamostaljivanja Republike Hrvatske prikazane su kroz tematske podcjeline, ovisno o temi koja je predmet istraživanja. U posljednjoj cjelini prikazani su objavljeni povijesni izvori. Uz sinteze, monografije, znanstvene i stručne radove u radu su predstavljeni i katalozi tematskih izložbi.

1. Prvi historiografski radovi o gradu Varaždinu u 19. stoljeću

Prve historiografske radove o povijesnim zbivanjima u Varaždinu tijekom 19. stoljeća nalazimo u radovima nastalim u spomenutom razdoblju. Prije svega to je prva tiskana povijest grada Varaždina koju je napisao Ladislav Ebner, gradski notar i predsjednik sudbenog stola Varaždinske županije, pod nazivom *Historisch statistisch topographische Beschreibung...*¹ Riječ je o djelu koje nam daje povijesno - statistički i mjestopisni opis grada Varaždina na njemačkom jeziku. Autor kroz kratke odlomke govori o imenu grada, starosti, veličini, stanovništvu, jeziku, geografskoj i fizičkoj lokaciji, klimi, okruženju, crkvama i samostanima, županijskoj i gradskoj vlasti, gospodarstvu i institucijama u gradu. Ovaj je prinos prije svega zanimljiv jer govori o suvremenom stanju u Varaždinu početkom 19. stoljeća. Govoreći o kraju 18. stoljeća i početku 19., autor nam predstavlja događaje kronološkim redom od 1759. do 1827. godine. Rad je popraćen bilješkama, a isto tako važno je spomenuti da se kod pisanja ove kronike koristio najvažnijim gradivom iz gradskog arhiva.

Ivan Kukuljević Sakcinski, političar, aktivni sudionik Hrvatskog narodnog preporoda i Varaždinac porijeklom daje nam kratki pregled varaždinske povijesti u studiji pod nazivom *Varašdin – kratki nacrt s gledišta historičkog*.² Govoreći o 19. stoljeću kroz događajnu povijest autor analizira rušenje gradskih zidina, poplavu Drave 1807., požar te iste godine, preseljenje čazmanskog kaptola u Varaždin, posjete Franje I. Varaždinu 1810. i 1818., instalaciju u čast velikog župana Jurja Erdödiya 1823. te suvremena događanja od 1835. do 1848. godine. Djelo je popraćeno bilješkama, a prvotno je bilo tiskano kao članak u časopisu *Neven*, zabavnom i poučnom listu koji je izdavala Matica hrvatska tijekom razdoblja od 1852. do 1858.

Životom u Varaždinu početkom 19. stoljeća bavi se u memoarskom prikazu grof Adam Oršić Slavetički u djelo pod nazivom *Memorien des Grafen Adam Oršić de Slavetić*.³ Zatim kronološki slijedi prikaz povijesti Varaždinske županije, Julija Jankovića, gimnazijskog profesora i arhivista koju je objavio 1898. godine pod naslovom *Pabirci po povjesti Županije varaždinske*.⁴ Ovdje nam Janković, u prvom dijelu predstavlja povijest Županije kroz kronološko predstavljanje varaždinskih župana iz porodice Erdödy od 1607. godine do 1886. godine s najvažnijim događanjima nakon kratkoga uvoda u kojem daje pregled povijesti od 1181. do Tome Erdödiya. Rad na-

¹ Ladislav EBNER, *Historisch statistisch topographische Beschreibung der koeniglichen Freystadt Varasdin*, Varaždin, 1827.

² Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, "Varašdin - kratki nacrt s historičkog gledišta", Matica Hrvatska, *Neven* 6/1857., Zagreb, 17-22.

³ Adam ORŠIĆ, *Memorien des Grafen Adam Oršić de Slavetić: vom Jahre 1725-1814*, Zagreb, 1869.

⁴ Julije JANKOVIĆ, *Pabirci po povjesti Županije varaždinske*, Varaždin, 1898.

stavlja prikazujući kratki sadržaj županijskih sjednica pomoću dokumenata koje je izučavao sređivanjem županijskog arhiva. U drugom dijelu daje nam malu povijest županijskog arhiva, dok je treći dio mali *rukovodnik* po arhivu kako ga je uredio Janković.

O svakodnevnom životu grada Varaždina tijekom razdoblja 1853.-1855. daje nam sliku kroz memoarske zapise Janez Trdina, Slovenac koji je započeo sa prosvjetnim i pedagoškim radom na varaždinskoj gimnaziji u radovima *Hrvaški spomini*⁵ i *Bachovi huzarji in Iliri*.⁶ Ovi su radovi prvi puta tiskani u Ljubljani 1903. godine, a prevedeni na hrvatski tek 1980.

Možda najobuhvatnije djelo koje govori o povijesti Varaždina je rad Rudolfa Horvata pod nazivom *Povijest grada Varaždina*.⁷ Horvat daje pregled povijesnog razvoja Varaždina od najstarijeg spominjanja imena grada 1181. godine do 1914. godine. Rad je tiskan tek 1993. godine, sam rukopis nastao je na poticaj gradskog zastupstva koje mu je 28. travnja 1909. povjerilo pisanje povijesti grada Varaždina povodom obilježavanja 700. godišnjice slobodnog i kraljevskog grada Varaždina. Posao je u najvećoj mjeri obavio do 1912. godine, no rukopis je čekao punih 8 desetljeća na objavljivanje. Dijelove rukopisa autor je objavljivao u *Vjesniku arhiva*, *Hrvatskoj prosvjeti*, *Hrvatskoj smotri*, *Hrvatskom pokretu*, *Novostima*, *Mjesečniku pravničkog društva*, *Hrvatskoj njivi*, *Narodnim novinama*, *Nastavnom vjesniku Omladini*, *Jutarnjem listu*, *Obzoru*, *Zadrugaru*, *Hrvatskom listu*, *Zagorskom listu*, *Zagrebačkom listu te u varaždinskim novinama*, *Hrvatskim pravicama*, *Našim pravica i Slobodnom građaninu* ili pak kao poneku samostalnu publikaciju.⁸ Djelo je nastalo na temelju obilne arhivske građe gradskog arhiva, no pisano je kao kronološki pregled povijesti grada Varaždina, podijeljeno na nekoliko tematskih poglavlja. Autor donosi iscrpnu i mnogobrojnu faktografiju, ali uglavnom bez kritičkog aparata te se istraživači često susreću s izvorom koji nije sačuvan. Od ukupno 513 strana tiskanog djela, njih 175 govori o razdoblju 19. stoljeća donoseći političku, gospodarsku, upravnu i kulturnu sliku grada.

2. Pregled historiografskih radova o gradu Varaždinu u 19. stoljeću nastalih u razdoblju od 1918. do 1945. godine

Tijekom spomenutog razdoblja nastaju i radovi hrvatskih autora poput Đure Szabe koji sadrže i važnu faktografiju za razvoj grada. Vidljivo je da u ovom razdoblju pri varaždinskoj gimnaziji i Gradskom Muzeju Varaždin

⁵ Janez TRDINA, *Hrvaški spomini*, Zbrano delo, Ljubljana, 1951. 7-220.

⁶ Janez TRDINA, "Varaždin. Ponjemčena hrvatska gospoda. Prva pojava Bachovih husara", *Bachovi husari i Ilirci*, Zagreb, 1980., 1-74.

⁷ Rudolf HORVAT, *Povijest grada Varaždina*, Varaždin, 1993.

⁸ Rudolf HORVAT, *Varaždin koncem 16. stoljeća*, Zagreb, 1912.

djeluju istaknuti autori koji nastoje tiskati historiografske radove sljedeći tendencije hrvatskih povjesničara, ali dakako u skromnijoj mjeri ovisеći o lokalnoj sredini u kojoj su djelovali. Radovi nastali u ovom razdoblju predstavljaju osnovu svakog suvremenog povijesnog istraživanja. Riječ je o monografskim djelima poput *Županija varaždinska i slobodni kraljevski grad Varaždin* Stjepana Beloševića,⁹ *Franjevci u Varaždinu*¹⁰ Krešimira Filića, spomenicama varaždinskog muzeja¹¹ i Gimnazije¹² te prilozima u stručnim časopisima kao što su *Glasnik jugoslavenskog profesorskog društva*, *Biblioteka centralnog higijenskog zavoda* te *Izvjestaja varaždinske gimnazije*.

Đuro Szabo pišući svoje djelo *Kroz Hrvatsko zagorje* dotiče se i Varaždina, u odlomku za koji sam autor kaže da je riječ o prikazu, daje pregled crkvenih spomenika i svetačkih kipova te kronološki pregled razvoja starogradske utvrde.¹³ Važno je spomenuti i njegov rukopis koji se čuva u Gradskom muzeju Varaždin u kojem je kratkim pregledom razvoja predstavio varaždinsku spomeničku baštinu.¹⁴

Stjepan Belošević pišući monografsko djelo pod nazivom *Županija varaždinska i slobodni kraljevski grad Varaždin* u prvom dijelu daje nam opis Županije s pregledom posjeda i vlasnika koje predstavlja s kratkom poviješću pojedine obitelji. U drugom dijelu spomenutog rada autor raspravlja o Varaždinu, daje nam kratki povijesni pregled temeljeći rad na pregledu razvoja školstva, samostana, industrije i obrta, tiskarstva, raznih udruga, čitaoničkog udruženja te novčarstva.¹⁵

Varaždinska Gimnazija na kraju je svake godine izdavala školske izvještaje. Još od zadnjih desetljeća 19. stoljeća uvedena je praksa da se unutar izvješća tiskaju i stručni radovi gimnazijskih profesora. Tako je tiskan i posebice zanimljiv rad Krešimira Filića koji nam daje sliku života grada Varaždina polovicom 19. stoljeća gdje mu je izvor gđa. Karolina Jacomini, rođ. Hartl (1837.-1927.).¹⁶ Njezinu priču, autor, potkrepljuje s dostupnom mu literaturom *Memoarima* Adama Oršića¹⁷ i već spominjanim Ebnerovim djelom.

⁹ Stjepan BELOŠEVIĆ, *Županija varaždinska i slob. i kralj. grad Varaždin*, Varaždin, 1926.

¹⁰ Krešimir FILIĆ, *Franjevci u Varaždinu*, Varaždin, 1944.

¹¹ *Spomenica varaždinskog muzeja 1925.-1935.*, Muzealno društvo u Varaždinu, Varaždin, 1935.

¹² *Spomenica varaždinske Gimnazije 1636.-1936.*, gl. urednik Krešimir Filić, Varaždin, 1937.

¹³ Đuro SZABO, *Kroz Hrvatsko zagorje*, Zagreb, 1939., 132-160.

¹⁴ Đuro SZABO, Spomenici grada Varaždina, rukopis u Gradskom muzeju Varaždin, GMV 43028.

¹⁵ Stjepan BELOŠEVIĆ, isto.

¹⁶ Krešimir FILIĆ, "Život i prilike grada Varaždina od god. 1840. do 1860.", *Varaždinska drž. Realna gimnazija u školskoj godini 1928./29.*, Varaždin, 3-17.

¹⁷ Adam ORŠIĆ, isto.

U razdoblju Kraljevine SHS Varaždin dobiva Gradski muzej Varaždin. Iako pokrenut od udruge građana okupljenih u Muzealnom društvu, vidimo proučavajući njihovo djelovanje da su članovi osim brige za skupljanje predmeta od prvih početaka željeli pokrenuti ediciju koju su oni nazivali *Almanahom grada Varaždina*. No uspjeli su tek prilikom proslave 10. godišnjice Muzeja tiskati spomenicu u kojoj je objavljeno nekoliko izvrsnih povijesnih tekstova. Krešimir Filić analizirajući dostupno mu arhivsko gradivo iz gradskog arhiva koji je od 1939. pa do nastanka Državnog arhiva u Varaždinu 1951. godine bio smješten u varaždinskom Starom gradu, i dostupnih mu objavljenih povijesnih izvora, objavio je tekst *Varaždinski gradski suci*.¹⁸ Autor nam kronološki donosi popis varaždinskih gradskih sudaca od njihova prva spominjanja 1181. godine do 1935. Rad nam donosi i povijesne izvore te literaturu u kojima se spominju pojedini gradski suci. Drugi rad u ovoj publikaciji donosi pojedine faktografske podatke o izgradnji varaždinskih građevina u povijesnoj jezgri u prikazu Adolfa Wisserta koji nam predstavlja kronološke podatke o kućama u povijesnoj jezgri grada.¹⁹

Članak Krešimira Filića pod naslovom *Arhitektura grada Varaždina*, objavljen je u *Glasniku jugoslavenskog profesorskog društva*,²⁰ a donosi nam sažeti pregled povijesnog i urbanističkog razvoja grada. U sklopu proslave 300. godišnjice Gimnazije, Filić je do tada poznate činjenice nadopunio s povijesnim izvorima te ih objavio u tekstu *Povijest varaždinske Gimnazije* u spomenici *Varaždinska Gimnaziae 1636. – 1936.*, kojoj je bio i urednik. Njegova je teza, iznesena u ovom radu, o njenom osnivanju 1636. potkrijepljena povijesnim izvorima, danas opće prihvaćena činjenica.²¹ U Izvještaju varaždinske Gimnazije krajem 30.-ih godina 20. stoljeća objavio je Krešimir Filić i prikaz razvoja gimnazijske knjižnice.²²

Drago Chloupek govoreći o mortalitetu i natalitetu u Varaždinu od 18. stoljeća do objavljivanja ovog rada 1941. godine donosi vrijedne podatke i za 19. stoljeće bazirajući svoj rad na analizi matica rođenih i umrlih. Osim brojčanih podataka o rođenim i umrlim vrijedne su zabilješke o bolestima koje su bile prisutne u gradu.²³

¹⁸ Krešimir FILIĆ, "Varaždinski gradski suci /načelnici/", *Spomenica varaždinskog muzeja 1925. – 1935.*, Muzealno društvo u Varaždinu, Varaždin, 1935., 6-28.

¹⁹ Adolf WISSERT, "Bilješke o nekim varaždinskim kućama", *Spomenica varaždinskog muzeja 1925-1935.*, Muzealno društvo u Varaždinu, Varaždin, 1935., 29-55.

²⁰ Krešimir FILIĆ, "Arhitektura grada Varaždina", *Glasnik jugoslavenskog profesorskog društva, Varaždin i Hrvatsko Zagorje*, Zagreb, srpanj-kolovoz 1936., sv. 11-12., 135-141.

²¹ Krešimir FILIĆ, "Povijest varaždinske Gimnazije", *Varaždinska Gimnazija 1636. - 1936.*, Varaždin, 1937., 45-116,

²² Krešimir FILIĆ, "Knjižnice varaždinske gimnazije", *Godišnji izvještaj Drž. realne gimnazije u Varaždinu za godinu 1938./39.*, Varaždin.

²³ Drago CHLOUPEK, "Mortalitet i natalitet u Varaždinu od XVIII. vijeka do danas", *Biblioteka centralnog Higijenskog zavoda 1941.*, Beograd, 1941., 7-174.

U vlastitoj nakladi, Krešimir Filić 1944. godine izdaje monografiju o varaždinskim franjevcima,²⁴ prigodom obilježavanja 700. godišnjice njihova dolaska u Varaždin. Kronološki prikaz započinje predstavljanjem ivanovaca, a zatim daje povijesni tijek djelovanja franjevaca od njihova dolaska u Varaždin 1244. do 1944. godine, razvoju njihove bolnice, daje opis franjevačke ljekarne, crkve, sakristije i grobnice, a rad završava nizom franjevačkih gvardijana od 1655. do 1944. Vrijednost radu daju slikovni prilozi te kazala imena i djela koja se spominju u knjizi.

3. Pregled historiografskih radova o gradu Varaždinu u 19. stoljeću nastalih u razdoblju od 1945. do 1991. godine

Prilike u Varaždinu nakon završetka Drugog svjetskog rata doprinijele su da varaždinski povjesničari počinju surađivati sa stručnim i znanstvenim časopisima koji se pokreću u gradu i okolici kao što su *Zagorski kalendar* (1958.), *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* (1961.), časopis *KAJ* (1968.), *Zbornik radova Fakulteta organizacije i informatike Varaždin* (1977.), *Muzejski vjesnik sjeverozapadne Hrvatske* (1978.) i *Radovi zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* (1986.). Surađuju i u zagrebačkim stručnim i znanstvenim časopisima poput *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, *Arhivski vjesnik*, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* i sl. Uz to samostalne publikacije koje nastaju u tom razdoblju odlikuje skromnost, ali i želja da spoznaje koje su godinama skrivane u arhivskom gradivu dopru do čitatelja. Iako te publikacije često nastaju uz različite obljetnice ipak ih odlikuje stručan, a često i znanstveni pristup temi. Posebice se svojom pripremljenošću ističu radovi u *Varaždinskom zborniku* izdanom 1983. povodom 800. godišnjice spominjanja imena Varaždina i monografiji *SC Gabrijel Santo*, tiskanoj 1986. godine povodom obilježavanja 350. godišnjice rada varaždinske gimnazije. Radovi objavljeni u ove dvije edicije doprinijet će preglednijoj historiografskoj slici varaždinske povijesti.

Knjige koje nastaju u spomenutom razdoblju uglavnom su rezultat istraživanja izvornog arhivskog gradiva. No potrebno je naglasiti da je to u velikoj mjeri riječ o publikacijama koje imaju karakter spomenice, odnosno radovima s kronološkim povijesnim pregledom razvoja pojedine institucije.

Posebice treba istaknuti vrijedne prinose Ivy Lentić Kugly na polju analiziranja urbanističkog razvoja grada u radovima *Varaždin – povijesno urbana cjelina*, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850.*, *Zgrade*

²⁴ Krešimir FILIĆ, *Franjevci u Varaždinu*, Varaždin, 1944.

*varaždinske povijesne jezgre*²⁵ gdje daje sliku 19. stoljeća unutar cjelovitog prikaza razvoja grada, dok u radovima *Varaždin nakon požara*, *Prilog datiranju nekih varaždinskih palača iz 18. i početka 19. stoljeća*, *Varaždinski klesari* težište stavlja na razvoju grada nakon požara.²⁶

3.1 Radovi o općoj povijesti Varaždina

Opći pregled života grada Varaždina daju radovi koji govore o općem razvoju grada i područja na kojem je nastao od najstarijih vremena do kraja 19. stoljeća, poput rada Mire Ilijanić u kojem nam govoreći o 19. stoljeću autorica daje pregled najvažnijih političkih, gospodarskih i kulturnih događanja²⁷ ili pak radovi objavljeni u periodičkim publikacijama i zbornicima radova koji govore tek o pojedinom povijesnom periodu poput prikaza zbivanja u gradu na početku 19. stoljeća, 1848. godine, u vrijeme Bachovog apsolutizma i sl. o čemu će nešto kasnije biti više riječi.

Mirko Androić daje nam sliku Varaždina početkom 19. stoljeća, u vrijeme osnivanja Glazbene škole 1818. godine.²⁸ Iako je ovaj prilog pisan bez znanstvenog aparata on nam daje kratki statistički pregled stanovništva, brojčano stanje kuća u slobodnom i kraljevskom gradu Varaždinu i starogradskoj općini prema ulicama, pregled djelovanja upravnih institucija, privrede te kulturnih i prosvjetnih institucija s naznakom najvažnijih događanja.

Kratki pregled političke, gospodarske i kulturne povijesti Varaždina u 19. stoljeću objavljen je u monografiji Gimnazije izašoj 1986. u tri rada. Prvi rad pregledni je članak autorice Ljerke Šimunić koji je nastao na temelju dostupne literature.²⁹ Drugi, Đurđice Cesar ukratko govori o Varaždinu u razdoblju od 1848. do 1880. godine dajući nam pregled u vrijeme Bachovog apsolutizma, prednagodbenom periodu i nagodbenom

²⁵ Ivy LENTIĆ KUGLY, *Varaždin - povijesno urbana cjelina*, Varaždin 1977., 63-69.; *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850.*, Zagreb, 1981.; *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, 2001.

²⁶ Isto, *Varaždin nakon požara 1776. godine*, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Zageb, 1973.; "Prilog datiranju nekih varaždinskih palača iz 18. i početka 19. stoljeća", Muzejsko društvo Hrvatske: Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, god. XXII, br. 3-4, Zagreb, 1973., 35-58; "Varaždinski klesari", Muzejsko društvo Hrvatske: Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, god. XXIII, br. 3-4, Zagreb, 1974., 40-48.

²⁷ Mira ILIJANIĆ, "Prilog istraživanja kulturne povijesti Varaždina", *Prilozi historiji Varaždina 1967.*, Narodno sveučilište "Braća Ribar", Ogranak Matice Hrvatske, Varaždin, 1967., 29-35.

²⁸ Mirko ANDROIĆ, "Varaždin u danima osnutka Muzičke škole", *Kajkavsko spravišće*, KAJ 11/1968., Zagreb, 5-16.

²⁹ Ljerka ŠIMUNIĆ, "Varaždin početkom 19. stoljeća", Gimnazija-SC-Gabriel Santo 1636-1986., (gl. urednik Josip Runjak), Savjet SC Gabriel Santo, Varaždin, 1986., 17-25.

razdoblju.³⁰ Iako treći rad, Siniše Horvata već dijelom ulazi u 20. stoljeće, odlomak koji govori o Varaždinu u vrijeme Khuenove vladavine daje nam pregled općih prilika na kraju 19. stoljeća.³¹

3.2 Radovi o upravnoj i političkoj povijesti Varaždina

Do 1991. istraživači su se bavili tek nekolicinom tema koje govore o političkim i upravnim pitanjima vezanim uz ovaj period. Prije svega riječ je o Hrvatskom narodnom preporodu i revolucionarnoj 1848. godini u našim krajevima. Radovi su objavljeni u periodičkim publikacijama i zbornicima.

U *Zagorskom kalendaru* nalazimo popularno pisan rad Adolfa Wiserta o 1848. godini u Varaždinu kroz događaje povezane s Josipom, barunom Neustädterom³² i rad Vande Milčetić kojim daje kronološki pregled razvoja knjižnice u Varaždinu.³³ Božidar Borko u istom broju *Zagorskog kalendara* donosi kratki osvrt na Trdinove „Hrvatske uspomene“.³⁴

Rad iliraca u Varaždinu predstavio je Ivan Cesar u *Zborniku* povodom 800. godišnjice grada u tekstu koji je kao predmet svog istraživanja postavio razdoblje nakon preporodnog zanosa i uspjeha, a pri čemu se je u velikoj mjeri služio podacima varaždinskog gimnazijskog profesora Janeza Trdine.³⁵

Nikša Stančić donosi letke tiskane 1848. godine u hrvatskim zemljama, pa između ostalih publicira i desetak tiskanih u Varaždinu.³⁶ Dragutin Pavličević u svom prinesku *Varaždinskom zborniku* daje nam kronološki pregled seljačkih nemira na području Varaždinske županije uz korištenje kritičkog aparata.³⁷

³⁰ Đurđica CESAR, „Varaždin od 1848. do 1880. godine“, Gimnazija-SC-Gabriel Santo 1636-1986., (gl. urednik Josip Runjak), Savjet SC Gabriel Santo, Varaždin, 1986., 7-31.

³¹ Siniša HORVAT, „Povijest grada Varaždina od 1880. do 1918. godine“, Gimnazija-SC-Gabriel Santo 1636-1986., (gl. urednik Josip Runjak), Savjet SC Gabriel Santo, Varaždin, 1986., 33-48.

³² Adolf WISSERT, „Hiljaduosamstočetdesetosme“, *Zagorski kalendar 1958.*, Kulturno prosvjetno društvo hrvatskih Zagoraca „Matija Gubec“ u Zagrebu, Zagreb, 144-153.

³³ Vanda MILČETIĆ, „Stodvadeset godišnjica gradske knjižnice u Varaždinu“, *Zagorski kalendar 1958.*, Kulturno prosvjetno društvo hrvatskih Zagoraca „Matija Gubec“ u Zagrebu, Zagreb, 156-159.

³⁴ Božidar BORKO, „Janez Trdina o Varaždinu prije 100 godina“, *Zagorski kalendar 1958.*, Kulturno prosvjetno društvo hrvatskih Zagoraca „Matija Gubec“ u Zagrebu, Zagreb, 160-163.

³⁵ Ivan CESAR, „Ilirci u Varaždinu“, JAZU i Skupština općine Varaždin, *Varaždinski zbornik*, (gl. urednik Andro Mohorovičić), Varaždin, 1983., 359-366.

³⁶ Nikša STANČIĆ, „Leci 1848. godine u hrvatskim zemljama“, Hrvatski državni arhiv, *Arhivski vjesnik* 31/1989., Zagreb, 59-109

³⁷ Dragutin PAVLIČEVIĆ, „Seljački nemiri u Varaždinskoj županiji u drugoj polovici 19. stoljeća“, JAZU i Skupština općine Varaždin, *Varaždinski zbornik*, (gl. urednik Andro Mohorovičić), Varaždin, 1983., 251-259.

3.3 Radovi o ekonomskoj povijesti

Spomenica Zanatlijskog društva koja je objavljena 1954. godine prigodom proslave 50. godišnjice Zanatlijskog i pomoćničkog društva u Varaždinu rad je Krešimira Filića.³⁸ Daje nam kronološku sliku razvoja pomoću izvještaja u varaždinskim novinama i zapisnika Društva.

Ivan Kurtalj u kratkim crtama daje popularno pisani pregled razvoja tekstilne industrije ističući najvažnije činjenice vezane uz povijesni razvoj ove industrije.³⁹

O manufakturama u Varaždinu, odnosno privredi grada Varaždina u prvoj polovici 19. stoljeća raspravu znanstvenog karaktera napisala je Miroslava Despot u kojoj nam daje pregled rada odmotavaonice i predionice svile, tekstilnog poduzeća N. Tomasija, manufakture gleđe (olovnog oksida) te dvije manufakture burmuta.⁴⁰

Mirko Androić objavljujući građu o varaždinskim cehovima donosi rad o pećarima – lončarima s vrijednim prinescima važnim za život varaždinskih obrtnika i u 19. stoljeću.⁴¹

Temeljem arhivskog gradiva Ivo Lentić piše o Antoniju Pitschu i Andreju Ohneru, stolarskim majstorima koji su djelovali u Varaždinu u 19. stoljeću u *Vijestima muzealaca i konzervatora*.⁴² U istom časopisu Ivan Bach nam govori o slikaru Antunu Kelleru u Varaždinu.⁴³

O varaždinskim kotlarskim majstorima 19. stoljeća, Josipu Polancu starijem i mlađem te njihovim sačuvanim proizvodima koji se nalaze u Muzeju Međimurja i privatnoj zbirci Laure Jurinac govori Ivo Lentić.⁴⁴

³⁸ Krešimir FILIĆ, *Spomenica Društva zanatlija u Varaždinu*, Kulturno prosvjetno vijeće, Varaždin, 1954., 1-71.

³⁹ Ivan KURTALJ, "Postanak i razvoj varaždinske tekstilne industrije", *Gradski muzej Varaždin, Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 1/1961., Varaždin, 67-74.

⁴⁰ Miroslava DESPOT, "O privredi grada Varaždina u prvoj polovici XIX. stoljeća", *Zbornik historijskog instituta JAZU* 5/1963., Zagreb, 107-123.

⁴¹ Mirko ANDROIĆ, "Pravila varaždinskog ceha pećara-lončara na hrvatskom jeziku iz 1717. godine s nekim podacima o varaždinskim pećarima-lončarima od 16. do 19. stoljeća", *Hrvatski državni arhiv, Arhivski vjesnik* 11-12/1968.-1969, Zagreb, 81-97.

⁴² Ivo LENTIĆ, "Dva varaždinska stolarska majstora", *Muzejsko društvo Hrvatske: Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 3/1969., Zagreb, 21-27.

⁴³ Ivan BACH, "Dolazak slikara Antuna Kellera u Varaždin", *Muzejsko društvo Hrvatske: Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 3/1969., Zagreb, 13 -16.

⁴⁴ Ivo LENTIĆ, "Varaždinski kotlarski majstori 19. stoljeća", *Muzejsko društvo Hrvatske: Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 1-2/1970., Zagreb 21-28.

S varaždinskim klesarima s popisom poznatih majstora iz arhivskih fondova varaždinskog arhiva u svojem radu nas je upoznala Ivy Lentić Kugly.⁴⁵ Ista autorica daje kratki pregled razvoja svratišta, gostionica i kavana u 18. i prvoj polovici 19. stoljeća,⁴⁶ obrta i trgovine,⁴⁷ te govori o varaždinskim dućanskim prostorima.⁴⁸

O varaždinskim zlatarima i pojasarima na temelju arhivskog gradiva u Hrvatskom državnom arhivu, Državnom arhivu u Varaždinu te arhivske građe u muzejskim i crkvenim institucijama nastala je sinteza ovih varaždinskih obrtnika kao rezultat istraživanja Ive Lentića.⁴⁹

Štefanija Popović u *Radovima* bavila se seljačkim i vlastelinskim posjedima u Hrvatskom zagorju u vrijeme ukidanja kmetstva.⁵⁰

Zdenka Šimončić Bobetko dajući kronološki pregled razvoja industrije u Varaždinu u nekoliko se odlomaka osvrće i na 19. stoljeće ističući postojanje 14 manufaktura u prvoj polovici stoljeća.⁵¹

Opći kronološki pregled razvoja varaždinskog bankarstva, a samim time i 19. stoljeća na osnovi arhivskog istraživanja napravili su Mirko Androić i Dragutin Feletar u preglednom radu.⁵²

Bernard Stulli govoreći o željezničkom pitanju u sjeverozapadnoj Hrvatskoj dotiče se situacije u Varaždinu od početka planiranja izgradnje željezničke pruge na širem varaždinskom području.⁵³ Isti autor donosi rad u kojem daje pregled varaždinske regije u prometu početkom i sredinom

⁴⁵ Ivy LENTIĆ KUGLY, "Varaždinski klesari", Muzejsko društvo Hrvatske: Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 3-4/1974., Zagreb, 40-48.

⁴⁶ Isto, "Prilog istraživanju varaždinskih svratišta, gostionica i kavana u 18. i prvoj polovici 19. stoljeća", Gradski muzej Varaždin, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 5/1975., Varaždin, 53-65.

⁴⁷ Isto, "Obrt i trgovina u Varaždinu", Muzejsko društvo Hrvatske: Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 3/1977., Zagreb, 25-35.

⁴⁸ Isto, "Stari varaždinski dućanski prostori", Gradski muzej Varaždin, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 8/1988., Varaždin, 45-60.

⁴⁹ Ivo LENTIĆ, *Varaždinski zlatari i pojasari*, Centar za povijesne znanosti, Zagreb, 1981.

⁵⁰ Štefanija POPOVIĆ, "Problemi i metode istraživanja strukture seljačkog i vlastelinskog posjeda u vrijeme likvidacije feudalnih odnosa (Na primjeru grupe vlastelinstva u Hrvatskom zagorju)", Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 12/1979, Zagreb, 25-126.

⁵¹ Zdenka ŠIMUNČIĆ BOBETKO, "Industrijski razvoj Varaždina do 1941. godine", JAZU i Skupština općine Varaždin, *Varaždinski zbornik*, (gl. urednik Andro Mohorovičić), Varaždin, 1983., 277-287.

⁵² Mirko ANDROIĆ, Dragutin FELETAR, *Prilozi za povijest bankarstva*, Varaždinska banka, Varaždin 1983.

⁵³ Bernard STULLI, "Željezničko pitanje u sjeverozapadnoj Hrvatskoj do 1941. godine", JAZU i Skupština općine Varaždin, *Varaždinski zbornik*, (gl. urednik Andro Mohorovičić), Varaždin, 1983., 289-294.

19. stoljeća u *Historijskom zborniku*.⁵⁴ Rasprava se temelji u velikoj mjeri na originalnom arhivskom gradivu Hrvatskog državnog arhiva, *Fondu Namjesničkog vijeća*, saborskih spisa i poznate mu literature, a autor daje pregled željezničkog pitanja na području Varaždina.

Vrijedan doprinos gospodarskoj povijesti Varaždina rad je Danila Klena koji nam daje sliku razvoja trgovina u Varaždinu te ulozi Franje Kukuljevića Sakcinskog.⁵⁵

3.4 Radovi o društvenoj povijesti

U Gradski muzej Varaždin donacijom je stigla ostavština dr. Vatroslava Jagića - različiti predmeti kulturne baštine od odjeće do pisama. Filić je 1953. godine zahvaljujući pomoći JAZU objavio korespondenciju Vatroslava Jagića.⁵⁶ Od ukupno 462 stranice ove publikacije, Krešimir Filić svojim radom dao je prinos na 358 stranica. Deset godina kasnije objavit će i publikaciju u kojoj će predstaviti životni put i djelo Vatroslava Jagića.⁵⁷ Kroz 7 cjelina prikazuje njegovu mladost i školovanje, djelovanje u Zagrebu, rad na sveučilištima u Odesi, Berlinu, Petrogradu i Beču te na kraju, oproštaj Varaždina od svog poznatog građanina.

Nikola Ivanišin objavio je korespondenciju Jagića i Bogišića koja se čuva u Cavtatu, u Bogišićevoj biblioteci, a obuhvaća vremenski raspon od 40 godina, od 1866. do 1906.⁵⁸ Među 99 pisama i 5 dopisnica nalazi se i jedno napisano u Varaždinu na odmoru u kojem Jagić govori o *nijemštini* u Hrvatskoj i okupaciji Bosne i Hercegovine. Poznatim Varaždincem, Vatroslavom Jagićem kao povjesničarom hrvatske glagoljske književnosti pozabavio se Eduard Hercigonja.⁵⁹

U *Zagorskom kalendaru* 1963. godine Vilko Ivanuša piše o pionirima radničkog pokreta u Varaždinu i okolici u popularno pisanom radu.

⁵⁴ Isto, "Željezničko pitanje u sjeverozapadnoj Hrvatskoj do 1941. godine", Savez povijesnih društava Hrvatske, *Historijski zbornik*, Zagreb, 1986., 1-78.

⁵⁵ Danilo KLEN, "Franjo Kukuljević Sakcinski i razvoj trgovine u prvoj polovici XIX. stoljeća", JAZU i Skupština općine Varaždin, *Varaždinski zbornik*, (gl. urednik Andro Mohorovičić), Varaždin, 1983., 303-311.

⁵⁶ Krešimir FILIĆ, "Korespondencija Vatroslava Jagića sačuvana u varaždinskom muzeju", Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Zagreb, 1953. 23-380.

⁵⁷ Isto, *Lik Vatroslava Jagića*, Varaždin, 1963.

⁵⁸ Nikola IVANIŠIN, "Jagićeva pisma Baltazaru Bogišiću", Hrvatski državni arhiv, *Arhivski vjesnik* 4-5/1962., Zagreb, 9-98

⁵⁹ Eduard HERCIGONJA, "Vatroslav Jagić - povjesnik hrvatske glagoljske književnosti", JAZU i Skupština općine Varaždin, *Varaždinski zbornik*, (gl. urednik Andro Mohorovičić), Varaždin, 1983., 281-389.

Josip Runjak daje cjelovit pregled radničkog pokreta u Varaždinu gdje u uvodnom dijelu analizira položaj radnika u Varaždinu polovicom 19. stoljeća.⁶⁰ Iako ovaj rad nema znanstveni aparat, nego tek na kraju teksta donosi bibliografiju, riječ je o tekstu koji je pisan kritičkom analizom faktografskih činjenica. Mirko Androić u *KAJ-u* daje kratki prikaz osnivanja radničkog društva 1875. te pregled radničkog otpora u raspravi s kritičkim aparatom.⁶¹

Prve priloge o poznatim Varaždincima, te istaknutim ličnostima koje su dio života provele u Varaždinu nalazimo u *Zagorskom kalendaru*, u popularno pisanim tekstovima bez znanstvenog aparata. Branimir Borko piše o Janezu Trdini u broju od 1958., a u broju iz 1964. godine Evgenij Veček o Ivanu Kukuljeviću, Ivan Esih predstavlja dvojicu poznatih Varaždinaca Kolomana Raca i Mirka Breyera, u broju iz 1965. Krešimir Filić 1968. piše o Vatroslavu Kolanderu. Marija Mirković predstavlja nam Alberta Moseša – Mosè, slikara porijeklom iz varaždinske židovske obitelji.⁶² U tekstu koji je nastao 1961. bez kritičkog aparata, daje nam pregled njegova života i djelovanja. Životom i radom varaždinskog stolara Antuna Gogera bavio se Stanislav Staničić, uzimajući kao polazište svog rada signirani rad ovog stolara koji se čuva u zagrebačkom Muzeju za umjetnost i obrt.⁶³ Ivan Bach predstavlja nam 2 rada varaždinskog zlatara Jurja Kunića koji je od 1801. kada je postao građaninom Varaždina do svoje smrti 1831. godine ovdje radio, srebrne hvataljke iz Gradskog muzeja Varaždin i ranoklasicistički kalež iz župne crkve u Konjščini.⁶⁴ Stjepana Lypoldta, učitelja *risanja* na varaždinskoj *risarskoj školi*, slikara i fotografa u kratkom osvrtu predstavio je Ivo Lentić.⁶⁵ Ladislav Šaban proučavao je rad varaždinskih graditelja orgulja. U predstavljanju starijih graditelja orgulja u gradu Varaždinu obuhvaća i trojicu koja su većinu svog životnog vijeka djelovala u gradu do polovice 19. stoljeća (Michael Milley, Matija Jaremitz i Gothard Steiniger,⁶⁶ pregled

⁶⁰ Josip RUNJAK, "Pregled radničkog pokreta u Varaždinu", *Prilozi historiji Varaždina 1967*. Varaždin, 40-49.

⁶¹ Mirko ANDROIĆ, "Iz historije radničkog pokreta u Varaždinu 1803.-1920. godine", *Kajkavsko spravišće, KAJ 4-5/1968.*, Zagreb, 81-85.

⁶² Marija MIRKOVIĆ, "Albert Moses – Mosè", *Gradski muzej Varaždin, Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin 1/1961.*, Varaždin, 45-54.

⁶³ Stanislav STANIČIĆ, "Varaždinski stolar Antun Goger i njegovo signirano majstorsko djelo iz 1833. g.", *Gradski muzej Varaždin, Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin 4/1970.*, Varaždin, 123-135.

⁶⁴ Ivan BACH, "Dva rada varaždinskog zlatara Jurja Kunića", *Gradski muzej Varaždin, Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin 2-3/1962.-63.*, Varaždin, 67-71.

⁶⁵ Ivo LENTIĆ, "Stjepan Lypoldt varaždinski „risarie naučitelj“, *Gradski muzej Varaždin, Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin 5/1975.*, Varaždin, 107-118.

⁶⁶ Ladislav ŠABAN, "Stariji graditelji orgulja", *Gradski muzej Varaždin, Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin 5/1975.*, Varaždin, 119-141.

nastavlja prikazom graditelja orgulja sredinom 19. stoljeća,⁶⁷ a završava kritičkim prikazom posljednjih graditelja orgulja.⁶⁸ Spoznaje o zaslužnim Varaždincima objedinio je Antun Golob u radu u kojem je ukratko predstavio njihove biografske podatke.⁶⁹

3.5 Radovi o urbanizmu, graditeljstvu i arhitekturi Varaždina

Znanstvena rasprava Marije Mirković o spajanju povijesne jezgre i gradskih predgrađa danas predstavlja osnovu za proučavanje razvoja urbanizma suvremenog Varaždina.⁷⁰ Rad je nastao na temelju analize sačuvanih planova i izvornog arhivskog gradiva u Gradskom muzeju Varaždin i Državnom arhivu u Varaždinu.

Mirko Androić 1970. godine analizira na osnovi izvornog arhivskog gradiva pripremu za gradnju kazališne zgrade.⁷¹

Ivy Lentić Kugli bavila se proučavanjem razvoja urbanizma grada Varaždina. Rezultate istraživanja arhivskog gradiva, pregled izgrađenih kuća s ocjenom kvalitete nakon požara 1776. godine objavila je 1973. godine u sintezi u kojoj analizira izgradnju Varaždina nakon požara u dvije faze.⁷² O palačama varaždinskog plemstva sagrađenim u razdoblju od 1730. do 1807. godine raspravlja dajući nove priloge za datiranje 8 varaždinskih palača.⁷³ Svoje je dotadašnje spoznaje objavila u sintezi 1977. godine koja govori o povijesno - urbanoj cjelini Varaždina kroz kronološki pregled, koristeći znanstveni aparat, registre imena mjesta, zgrada, trgova, ulica, imena majstora.⁷⁴ U znanstvenim i stručnim publikacijama ista autorica donosi radove o drvenim mostovima kod Karlovca i Varaždina koje temelji na sačuvanim planovima i arhivskoj građi,⁷⁵ te rad o kući grofova Batthany na glavnom gradskom trgu koji temelji na sačuvanom nacrtu i procjeni F.

⁶⁷ Isto, "Graditelji orgulja u Varaždinu sredinom 19. stoljeća", Gradski muzej Varaždin, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 6/1981., Varaždin, 101-112.

⁶⁸ Isto, "Dva Josipa Pape posljednji graditelji orgulja u Varaždinu", Gradski muzej Varaždin, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 7/1985., Varaždin, 161-175.

⁶⁹ Antun GOLOB, *Zaslužni Varaždinci*, Varaždin, 1982.

⁷⁰ Marija MIRKOVIĆ, "O spajanju unutarnje varoši i gradskih predgrađa u Varaždinu", Gradski muzej Varaždin, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 2-3/1963., Varaždin, 42-66.

⁷¹ Mirko ANDROIĆ, "Zajam građana – osnovna sredstva za gradnju kazališne zgrade u Varaždinu – 1870.-1873. godine", *Kajkavsko spravišće, KAJ* 7-8, Zagreb, 68-70.

⁷² Ivy LENTIĆ KUGLY, *Varaždin nakon požara 1776.*, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Zageb, 1973.

⁷³ Isto, "Prilog datiranju nekih varaždinskih palača iz 18. i početka 19. stoljeća", *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 3-4/1973., Zagreb, 38-58.

⁷⁴ Isto, *Varaždin - povijesno urbana cjelina*, Varaždin 1977., 63-69.

⁷⁵ Isto "Drveni mostovi kod Karlovca i Varaždina", Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 4/1978.-5/1979, Zagreb, 239-247.

Losserta.⁷⁶ Pregled varaždinskih graditelja i zidara od 1700. do 1850. godine predstavila je na temelju arhivskih dokumenata u 3 kronološke (stilске) cjeline unutar kojih je abecednim redom predstavila osnovne podatke o pojedinom majstoru, a kao posebnu cjelinu predstavila je popis radova pojedinih majstora.⁷⁷ Ovom je radu prethodio rad na istu temu objavljen u *Zborniku radova* II. kongresa Saveza društva povjesničara umjetnosti SFRJ.⁷⁸ Kratak kronološki pregled urbanog i arhitektonskog razvoja grada objavila je prigodom proslave 800. godišnjice spominjanja grada Varaždina.⁷⁹

O uređenju gradskog groblja i njegovom povijesnom razvoju objavljeno je nekoliko radova. O groblju je pisala Mira Ilijanić,⁸⁰ Krešimir Filić u uvodnom dijelu male monografije čiji je tekst djelo Slavka Jagačića,⁸¹ te Martin Dvorski.⁸² Riječ je o radovima koji daju kronološki pregled razvoja sa podacima o 19. stoljeću uklopljenim u cjelinu.

3.6 Radovi o školstvu u Varaždinu

U već spomenutoj monografiji Gimnazije Vladimir Pletenac dao je pregled razvoja ove institucije od 1636. do kraja Prvog svjetskog rata na pedesetak stranica u kojoj je veći dio rasprave posvećen 19. stoljeću. Rad se temelji na arhivskom gradivu iz Državnog arhiva u Varaždinu i dostupnoj mu literaturi. Vrijedno je i spomenuti rad Ernesta Fišera o značajnim i zaslužnim ličnostima koji su ovdje radili ili se školovali u kojem je osim biografskih podataka dana i sintetička ocjena njihova stvaralačkog rada.⁸³ Ljubica Radović u istoj je tiskovini dala pregledan popis profesora od 1636. do 1945., i statistiku đaka od 1636. do 1884./5.⁸⁴

⁷⁶ Isto "Kuća grofova Batthany u Varaždinu", Muzejsko društvo Hrvatskw: Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 4/1980., Zagreb, 3-6.

⁷⁷ Isto, *Varaždinski graditelji i zidari 1700-1750*, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb, 1981., 49-66.

⁷⁸ Isto, "Varaždinski graditelji i zidari s kraja 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća", *Zbornik radova* II. kongresa Saveza društava povjesničara umjetnosti SFRJ, Celje, 1978., 37-42.

⁷⁹ Isto "Urbani i arhitektonski razvoj Varaždina", *Bagdala* 272/1981., 3-5.

⁸⁰ Mira ILIJANIĆ, "Groblje u Varaždinu", *Bulletin JAZU* 3/1961., Zagreb, 153-157; Isto, "Varaždinsko groblje", *Hortikultura* 4/1972., Zagreb, 109-111.

⁸¹ Krešimir FILIĆ, Slavko JAGAČIĆ, *Varaždinsko groblje*, Varaždin 1968.

⁸² Martin DVORSKI, "Varaždinsko groblje", *Hortikultura*, Zagreb, 2003.

⁸³ Ernest FIŠER, "Značajne i zaslužne ličnosti varaždinske gimnazije (1636.-1986.)", *Gimnazija-SC Gabrijel Santo Varaždin*, Varaždin, 1986., 261-360.

⁸⁴ Ljubica RADOVIĆ, "Popis profesora Gimnazije Varaždin 1636.-1945."; Isto, "statistika đaka Gimnazije Varaždin od 1636./7. do 1884./5.", *Gimnazija-SC-Gabriel Santo 1636-1986.*, (gl. urednik Josip Runjak), Savjet SC Gabrijel Santo, Varaždin, 1986., 363-385.

S najstarijim podacima vezanim uz razvoj školstva u Varaždinu upoznaje nas Vladimir Pletenac i u kratkom radu u kojem naglašava bitna pitanja koja predstavljaju izazov za istraživače.⁸⁵ U *KAJ-u* isti autor proučavajući varaždinski tjednik *Pučki prijatelj* iz 1870. donosi zanimljivosti vezane uz svakodnevni školski život.⁸⁶ Kronološki pregled nastanka i razvoja osnovnih škola, a i nekih drugih poput *risarske, naučničke*, više djevojačke te varaždinskog *zabavišta* s težištem na zbivanjima u 19. stoljeću dao je isti autor u već spominjanom *Varaždinskom zborniku*.⁸⁷ Školstvo 19. stoljeća prati kroz pregled projekata, propisa i zakona o školstvu ističući osnivanje varaždinske trirazredne niže realne škole koja je ovdje djelovala od 1852. do 1873. godine, te bila prva škola u Hrvatskoj i na Balkanu takvoga tipa. Tekst prati nekoliko fotografija škola te kritički znanstveni aparat. Stjepan Hajduk daje sumaran, komparativni i kritički prikaz pregleda razvoja pučkog školstva u doba feudalizma na području Varaždinske županije.⁸⁸

O *risarskoj školi i nižoj realki* kratki je pregled napravila Mira Ilijanić⁸⁹ bazirajući svoj rad na predmetima u Muzeju te radu Bartola Francelja koji u svom članku *Važnost i potreba realnih učiona u Hrvatskoj*, tiskanom u *Izveštaju realne i glavne učione* navodi glavne zadatke ovog zavoda.⁹⁰

Franjo Ruža daje kratki pregled školstva u gradu Varaždinu s nekoliko fakata važnih za historiografiju 19. stoljeća, no prije svega ističe problem visokog školstva u našem gradu.⁹¹

3.7 Radovi o tiskarstvu i novinstvu Varaždina

Prvi humoristički list na hrvatskom jeziku koji je izlazio u Varaždinu, *Pučki prijatelj*, u kratkom je pregledu predstavio Antun Golob.⁹² Isti autor

⁸⁵ Vladimir PLETENAC, "Prvi podaci o razvoju školstva u Varaždinu", Gradski muzej Varaždin, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 4/1970., Varaždin, 21-25.

⁸⁶ Isto, "Pedagoške sitnice „Pučkog prijatelja“ iz godine 1870.", *Kajkavsko spravišće, KAJ* 7-8. 1970, Zagreb, 77-81.

⁸⁷ Isto, "Nastanak i razvitak osnovnih i nekih drugih škola u Varaždinu", JAZU i Skupština općine Varaždin, *Varaždinski zbornik*, (gl. urednik Andro Mohorovičić), Varaždin, 1983., 527-536.

⁸⁸ Stjepan HAJDUK, "Prilog poznavanju povijesti pučkog školstva u Varaždinskoj županiji", Gradski muzej Varaždin, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 7/1985., Varaždin, 107-119.

⁸⁹ Mira ILIJANIĆ, "Osvrt na rad varaždinske risarske škole i niže realke", Kulturno prosvjetno društvo hrvatskih Zagoraca „Matija Gubec“, *Zagorski kalendar*, Zagreb, 1959., 1-5.

⁹⁰ Bartolj FRANCELJ, "Važnost i potreba realnih učiona u Hrvatskoj", *Izveštaj realne i glavne učione u šk. God. 1855./56.*

⁹¹ Franjo RUŽA, "Varaždinsko školstvo od njegovih početaka do danas", *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, 49/1983., Zagreb, 561-569.

⁹² Antun GOLOB, "Podravski jež Dragutina Antoleka – prvi humoristički list na hrvatskom jeziku", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 6/1981., Varaždin, 141-145.

nam upotpunjuje spoznaje o novinstvu Varaždina u razdoblju od 1862. do 1962. dajući naglaske samo na neke novine koje su izlazile u Varaždinu.⁹³ Osim prvih varaždinskih novina, *Der Lucifera*, spominje prve šaljive novine *Podravski jež* Dragutina Antoleka Oreška i poučan list *Pučki prijatelj* Bartola Francelja, *Varaždinski glasnik*, *Hrvatsku stražu*, *Varaždinski viestnik* i *Hrvatsku poštu*, kroz popularno pisani tekst bez izvora, odnosno kritičkog aparata. U 2. broju *Radova* Antun Golob nam daje kratki pregled tiskara u Varaždinu uz kratki opis svake tiskare prateći kronologiju njihova rada.⁹⁴

Jasna Tomičić u radu o varaždinskim uvezima daje kratki pregled tiskara, izdvajajući najvrednije uveze knjiga.⁹⁵ Vladimir Putanec daje pregled leksikografskih izdanja tiskanih u Varaždinu i njegovoj okolici od 16. do 19. stoljeća.⁹⁶

3.8 Radovi o kazalištu i glazbi Varaždina

Kratak povijesni pregled razvoja varaždinskog kazališta dao je Krešimir Filić u monografiji kazališta izašloj 1955. godine gdje je on obradio razdoblje do završetka Drugog svjetskog rata.⁹⁷ Branko Svoboda opisuje prve hrvatske kazališne predstave u Varaždinu⁹⁸ dok Slavko Batušić piše o prvom gostovanju Hrvatske drame u Varaždinu 1861.,⁹⁹ a pregled arhivskog gradiva o varaždinskom kazalištu dao je Mirko Androić.¹⁰⁰

Posljednje djelo Krešimira Filića objavljeno za njegova života je knjiga pod naslovom *Glazbeni život Varaždina*.¹⁰¹ Nastala je na poticaj direktora Muzičke škole Marijana Zuberu. Ovo, najopsežnije Filićevo djelo konci-

⁹³ Isto, "Novinstvo Varaždina (1862-1962)", JAZU i Skupština općine Varaždin, *Varaždinski zbornik*, (gl. urednik Andro Mohorovičić), Varaždin, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Varaždin, 1983., 537-549.

⁹⁴ Isto, "Tiskare u Varaždinu od 17. do 19. stoljeća", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 2/1988., Varaždin, 435-442.

⁹⁵ Jasna TOMIČIĆ, "Varaždinski uvezi", *Zbornik Muzeja primijenjene umjetnosti* 18/1974., 91-94.

⁹⁶ Vladimir PUTANEC, "Hrvatska leksikografska izdanja tiskana u Varaždinu i neposrednoj okolici (16.-19. st.)", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 2/1988., Varaždin, 459-475.

⁹⁷ Krešimir FILIĆ, "Varaždinsko kazalište od prvih početaka", 1873. -1955. *Varaždinsko kazalište*, Varaždin, 1955., 7 - 66.

⁹⁸ Branko SVOBODA, "Prve hrvatske kazališne predstave u Varaždinu", Kulturno prosvjetno društvo hrvatskih Zagoraca „Matija Gubec“, *Zagorski kalendar* 1968., Zagreb, 141-144.

⁹⁹ Slavko BATUŠIĆ, "Varaždin spašava zagrebačko kazalište", Kulturno prosvjetno društvo hrvatskih Zagoraca „Matija Gubec“, *Zagorski kalendar* 1968., Zagreb, 145-152.

¹⁰⁰ Mirko ANDROIĆ, "Program istraživanja arhivske građe o povijesti kazališta Varaždina i drugih gradova Hrvatskog zagorja, Podravine i Međimurja", *Kronika Zavoda za književnost i teatrologiju JAZU*, (gl. urednik Tomislav Sabljak), 21/1981, Zagreb.

¹⁰¹ Krešimir FILIĆ, *Glazbeni život Varaždina*, Varaždin, 1972.

pirano je u nekoliko cjelina. Kronološki slijedi 5 odlomaka koji prate tijek razvoja glazbe u našem gradu od početaka do polovice 18. stoljeća, do osnivanja Muzičkog društva i njegove glazbene škole 1827/28., od 1827. do konca 19. stoljeća, od 1900. do 1945. i od oslobođenja do danas. Isto tako nam daje prikaz kronološkog razvoja *Glazbene škole* kroz dva odlomka, prvi obuhvaća razdoblje od 1936. do 1945., a drugi od 1945. do 1972. Ovdje je predstavio desetak glazbenih društava, te zaslužne građane koji su se istaknuli u glazbenom životu. Ovaj je dio njegova rada ostao dokumentiran u njegovoj ostavštini sa prepiskom glazbenika koji su autoru slali svoje životopise, a često i fotografije koja se danas nalazi u Gradskom muzeju Varaždin.

3.9 Radovi o povijesti zdravstva i karitativnog djelovanja u Varaždinu

Miroslava Despot kao prilog povijesti zdravstva i humanitarnog rada objavila je kratki pregled statuta *Društva čovječnosti* koji je 1830. godine tiskan na njemačkom jeziku kod Ivana Sangile.¹⁰²

3.10 Radovi o vjerskom životu Varaždina

Povodom obilježavanja 275. godišnjice osnutka Uršulinskog samostana u Varaždinu s. Marija Asumpta Svalina i Anna Klaudija Đuran priredile su sintezu o hrvatskim uršulinkama. U publikaciji je u najvećoj mjeri riječ o varaždinskim uršulinkama. Autorice su u svom radu dale kronološki pregled djelovanja uršulinki.¹⁰³

4. Pregled historiografskih radova o gradu Varaždinu u 19. stoljeću nastalih u razdoblju od 1991. do danas

Sinteze, monografije, katalozi, znanstveni i stručni radovi nastali u ovom periodu u velikoj mjeri otvaraju se novim spoznajama. U ovome je razdoblju tiskana Horvatova povijest Varaždina punih 8 desetljeća nakon njenog nastanka.

Katalozi izložbi koji nastaju u Državnom arhivu u Varaždinu i Gradskom muzeju Varaždin dobivaju uvodne tekstove u kojima autori predmete koje izlažu stavljaju u povijesni kontekst.

¹⁰² Miroslava DESPOT, "Statut *Društva čovječnosti* iz 1830. godine", *Liječnički vjesnik* 4/1966., Zagreb, 414-416.

¹⁰³ Marija Asumpta SVALINA, Ana Klaudija ĐURAN, *Hrvatske uršulinke*, Varaždin, 1979.

Osim Radova HAZU Zavoda za znanstveni rad varaždinski povjesničari u ovom periodu surađuju u stručnim i znanstvenim publikacijama: časopisom *KAJ*, *Muzejskim vjesnikom SZ Hrvatske*, *Godišnjaku* Gradske knjižnice i čitaonice Metel Ožegović te zagrebačkim stručnim časopisima poput *Časopisa za suvremenu povijest*, *Povijesnih priloga*, *Arhivskog vjesnika*, a u najnovije vrijeme pokrenut je inicijativom varaždinskih povjesničara *Historia Varasdiensis*, časopis za varaždinsku povjesnicu.

U ovom je razdoblju vidljiva inicijativa Zavoda za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Varaždin koji organizira znanstvene skupove vezane za poznate Varaždince poput Kukuljevića, Jagića, Jurinca i sl. Kao rezultat nastaju radovi koji se objavljuju u *Radovima* Zavoda za znanstveni rad ili posebnim zbornicima. Svojom obimnošću i bogatstvom radova ističe se *Zbornik* izdan povodom 800. godišnjice proglašenja Varaždina slobodnim i kraljevskim gradom.

4.1 Radovi o općoj povijesti Varaždina

Ljubica Radović raspravlja o Varaždinu u drugoj polovici 19. stoljeća, o sprovođenju germanizacije temeljeći rad na Zapisnicima gradskog poglavarstva te dostupnoj literaturi.¹⁰⁴ Ista autorica, u radu koji je ocijenjen kao prethodno priopćenje daje prikaz Varaždina na prijelazu 19. u 20. stoljeće na osnovi dostupne literature i izvora iz varaždinskog arhiva govoreći o odjeku političkih previranja u Varaždinu tijekom razdoblja od 1880. do 1906.¹⁰⁵

4.2 Radovi o upravnoj i političkoj povijesti Varaždina

Rad Damira Hrelje *Uprava grada Varaždina od 13. do 20. stoljeća* daje nam povijesni pregled razvoja gradske uprave, u odlomku *Razvoj gradske uprave u 19. stoljeću* autor nam daje sažeti pregled reformi sprovedenih u gradu.¹⁰⁶

Vid Lončarić donosi pregled rada Hrvatskog sabora u Varaždinu od 16. do polovice 19. stoljeća predstavivši 154 sjednice Saborskih zasjedanja u našem gradu i kroz 2 tablična prikaza koji nam daju i pregled banova.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Ljubica RADOVIĆ, "Varaždin u Valjavčevo doba", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 12-13/2001., Varaždin, 175-196.

¹⁰⁵ Isto, "Varaždin na prijelazu 19. u 20. stoljeće", *Adolf Jurinac i njegovo djelo 1854.-2004.*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Gradski muzej Varaždin, Gimnazija Varaždin, Varaždin, 2004., 27-38.

¹⁰⁶ Damir HRELJA, "Uprava grada Varaždina od 13.- 20. stoljeća", *Statut grada Varaždina*, Varaždin, 2001., 23-27.

¹⁰⁷ Vid LONČARIĆ, "Hrvatski sabori u Varaždinu (1526.-1848.)", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 6-7/1994., Varaždin, 147-159.

Zbivanjima 1848. u Varaždinu i Varaždinskoj županiji bavila se Magdalena Lončarić u raspravi kojom analizira odluke Gradskog i Županijskog poglavarstva.¹⁰⁸ Ova je zbivanja autorica predstavila i u virtualnoj izložbi koja se može pogledati na stranicama Gradskog muzeja Varaždin.¹⁰⁹

Katalog izložbe *Politički i stranački život Varaždina 1861.-1941.* autorice Magdalene Lončarić donosi nam izbor muzejske građe vezane uz nastanak i razvoj političkih stranaka u Varaždinu.¹¹⁰ Uz uvodni tekst u kojem nam daje kratku sliku političkih prilika u Hrvatskoj, kataloški popis predmeta koji su u velikoj mjeri prvi puta objavljeni autorica nam daje kronološki pregled važnijih političkih zbivanja u Varaždinu tijekom spomenutog razdoblja 1861.-1941. Katalog je popraćen i izborom fotografija političkih tiskovina te različitih političkih i kulturnih događanja u Varaždinu.

Prvi broj *Godišnjaka* Gradske knjižnice i čitaonice Metel Ožegović koji je tematski posvećen povijesnom razvoju knjižnice donosi historiografske radove vezane uz njen razvoj. Ilirskom čitaonicom u Varaždinu bavi se pre-rađeni tekst Marijana Kraša¹¹¹ koji je pripremio za znanstveni skup pod nazivom „Čitaonički i knjižnički pokret u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću“, održan u Pazinu 1993. i pregledni rad Milana Rogića¹¹² te ponovno objavljen rad Vande Milčetić iz *Godišnjaka Gradskog muzeja Varaždin*.¹¹³

Agneza Szabo predstavlja nam također u izvornom znanstvenom radu zastupnike grada Varaždina i njihova politička stajališta u radu Hrvatskog sabora od 1861. do 1873.¹¹⁴ Tekst kojim je identificirano 11 zastupnika grada Varaždina, 7 iz redova Unionističke stranke i 4 iz redova Narodne stranke u vrijeme nastanka Austro-ugarske Monarhije temelji se na proučavanju dnevnika Sabora te dostupne joj literature.

¹⁰⁸ Magdalena LONČARIĆ, “Zbivanja 1848. u Varaždinu i Županiji varaždinskoj“, Institut za hrvatsku povijest, (gl. urednik Mirko Valentić), *Hrvatska 1848. i 1849.*, zbornik radova, Zagreb, 2001., 275-300.

¹⁰⁹ http://www.gmv.hr/izlozbe/varazdin_1848/index.html (2.lipnja 2012.)

¹¹⁰ Magdalena LONČARIĆ, *Politički i stranački život Varaždina 1861.-1941.* (katalog izložbe Gradskog muzeja Varaždin), Varaždin, 1994.

¹¹¹ Marijan KRAŠ, “Neki momenti iz djelovanja Ilirske čitaonice u Varaždinu u razvitku prema suvremenoj knjižnici“, *Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice Metel Ožegović Varaždin 1/1995.* Varaždin, 7-18.

¹¹² Milan ROGIĆ, “Ilirska čitaonica u Varaždinu od 1848. do 1918.“ *Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice Metel Ožegović Varaždin 1/1995.*, Varaždin, 19-36.

¹¹³ Vanda MILČETIĆ, isto.

¹¹⁴ Agneza SZABO, “Zastupnici grada Varaždina i njihova politička stajališta u radu Hrvatskog sabora godine 1861.-1873., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Grad Varaždin, Varaždinska županija (gl. urednici Miroslav Šicl, Slobodan Kaštel), *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. - 2009.*, Zagreb – Varaždin, 2009., 209-216.

Ivančica Jež raspravlja u izvornom znanstvenom radu o obilježjima preporodnog razdoblja nacionalnog pokreta u Varaždinu.¹¹⁵

4.3 Radovi o ekonomskoj povijesti i ekohistoriji Varaždina

Kratki pregled razvoja gospodarstva Varaždina nalazimo u prikazu Franje Ruže i Slobodana Kaštele o povijesnim uvjetima gospodarskog razvoja grada.¹¹⁶ Opći prikaz gospodarskih prilika u gradu tijekom 19. stoljeća daje nam Franjo Ruža u sintezi.¹¹⁷

O razvoju željeznice u najnovije vrijeme nastali su prinosi koji su upotrijebili postojeće spoznaje, no radovi se u manjoj mjeri dotiču samog grada Varaždina.¹¹⁸ Isto tako većim djelom područjem Županije bave se radovi skupine profesora sa Fakulteta organizacije i informatike.¹¹⁹

¹¹⁵ Ivančica JEŽ, "Neka obilježja preporodnog razdoblja nacionalnog pokreta u Varaždinu (1838.-1848.)", Društvo povjesničara grada Varaždina i Varaždinske županije, *Historia varasdiensis* 1/2011, Varaždin, 145-166.

¹¹⁶ Franjo RUŽA, Slobodan KAŠTELA, "Povijesni uvjeti gospodarskog razvitka Varaždina", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Grad Varaždin, Varaždinska županija (gl. urednici Miroslav Šicl, Slobodan Kaštela), *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. - 2009.*, Zagreb - Varaždin, 2009., 333-344.

¹¹⁷ Franjo RUŽA, „Gospodarstvo Varaždina koncem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 17/1993., Varaždin, 241-250.

¹¹⁸ Franjo RUŽA, "Željeznički promet uvjet razvitka industrije Varaždina", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, br. 8-9, Varaždin, 1996., str. 215. - 224.; Vlatka FILIPČIĆ, "Gradnja pruga u sjeverozapadnoj hrvatskoj do 1918. godine", *Acta historico-oeconomica*, 22/1 (1995), str. 91-104.; Mario KEVO, "Željeznički projekti u sjeverozapadnoj Hrvatskoj na razmeđu 19. i 20. stoljeća", *Zbornik Mire Kolar-Dimitrijević* (urednik Damir AGIČIĆ), Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, 2003., str. 239-250.

¹¹⁹ Milivoj REĐEP, Miroslav ŽUGAJ, "Opće gospodarske značajke Varaždinske županije na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće", *Varaždinski godišnjak*, br. 1, Varaždin, 1994., 95-102; Isto, "Nepoljoprivredna proizvodnja u Varaždinskoj županiji početkom 20. stoljeća", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 3/1989, Zagreb - Varaždin, 153-164; Isto, "Kućne zadruge u Varaždinskoj županiji u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 4-5/1990.-1991., Zagreb - Varaždin, 89-110; Milorad BOJANIĆ, Miroslav ŽUGAJ, "O rudarstvu Varaždinske županije na prijelazu 19. u 20. stoljeće", *Zbornik radova: Journal of information and organizational sciences*, 17/1993., 157-186; Milivoj REĐEP, Olivera ISTER, "Proces zemljorasterećenja i njegove posljedice na agrarne odnose na području Varaždinske županije koncem 19. st. i početkom 20. stoljeća", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 12-13/2001., Zagreb - Varaždin, 293-306; Miroslav ŽUGAJ, Benedikt BOJANIĆ-GLAVICA, "Proizvodnja raži u Varaždinskoj županiji s kraja 19. i početkom 20. stoljeća", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 12-13/2001., Zagreb - Varaždin, 307-346; Miroslav ŽUGAJ, Milorad BOJANIĆ, Krsto KERO, Milivoj REĐEP, "Proizvodnja sočivica u Županiji Varaždin na smjeni 19. u 20. stoljeće", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 6-7/1994., Zagreb - Varaždin, 161-188.; Miroslav ŽUGAJ, Miroslav BOJANIĆ, Krsto KERO, Milivoj REĐEP, "Kukuruz kao osnovni usjev ratarske proizvodnje Varaždinske županije krajem 19. i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova Fakulteta informatike i organizacije Varaždin*, 7/1983., 161-198;

Promatrajući pregled manufaktura koje postoje u Varaždinu vidimo da je Ljerka Perči dala pregled voskarskih i sapunarskih obrtnika iz fonda *Poglarstva grada Varaždina* od 1740. do 1820. godine.¹²⁰

Povodom obilježavanja 100. godišnjice poštanske palače u Varaždinu Hrvatska pošta tiskala je monografiju u kojoj su povijesni pregled razvoja pošta u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, a time i u Varaždinu od kraja 18. stoljeća do početka 20. stoljeća dali Andrej Hozjan i Đurđica Cesar.¹²¹

Razvoj obrtništva u 19. stoljeću kroz reforme cehovske proizvodnje i ukidanje cehova¹²² u djelu koje se bavi razvojem obrtništva predstavio je Damir Hrelja u radu koji je temeljen na izvornom arhivskom gradivu, predmetima sačuvanim u Muzeju te dostupnoj literaturi.

Prvi radovi o ekohistoriji našeg područja objavljeni su u katalogu izložbe *Život uz Dravu*, Gradskog muzeja Varaždin. O odnosu Varaždinaca i rijeke Drave kroz pregledni članak Spomenke Težak dana je kratka kronologija najvažnijih zbivanja na osnovi dostupne literature i građe iz Državnog arhiva u Varaždinu.¹²³ Zvonimir Kopjar autor je članka koji govori o vrednovanju kartografskih izvora u ekohistorijskim istraživanjima.¹²⁴ Antica

Miroslav ŽUGAJ, Benedikt BOJANIĆ-GLAVICA, Milivoj REĐEP, "Prirod sijena s livada i pašnjaka u Varaždinskoj županiji na prijelomu 19. u 20. stoljeće", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 8-9/1996., Zagreb - Varaždin, 225-258; Milorad BOJANIĆ, Miroslav ŽUGAJ, "Produkcija krmnog bilja u Varaždinskoj županiji na izmaku 19. i početku 20. stoljeća", *Zbornik radova: Journal of information and organizational sciences*, 18/1994., 71-100; Željko HUTINSKI, "Prirod okopavina u Županiji varaždinskoj s kraja 19. i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova FOI-a*, 17/1993., 187-208; Milivoj REĐEP, "Vinogradarstvo u Varaždinskoj županiji početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova: journal of information and organizational sciences*, 17/1993., Varaždin, 233-240; Krsto KERO, "Proizvodnja pšenice u Županiji varaždinskoj krajem 19. i početkom 20. stoljeća", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 8-9/1996., Varaždin, 195-214; Krsto KERO, "Produkcija trgovinskog bilja Varaždinske županije s kraja 19. i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova: journal of informational and organizational sciences*, 17/1993., Varaždin, 209-231; Milorad BOJANIĆ, "Struktura žiteljstva po spolu i dobi u Varaždinskoj županiji krajem 19. i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova: journal of information and organizational sciences*, 16/1992., Varaždin, 23-38; Krsto KERO, "Prirodno kretanje i migracije žiteljstva u Varaždinskoj županiji krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova: journal of informational and organizational sciences*, 16/1992., Varaždin, 129-144.

¹²⁰ Ljerka PERČI, "Voskarski i sapunarski obrtnici u dokumentima Fonda Poglarstvo grada Varaždina u Državnom arhivu Varaždin od 1740. do 1820. godine", *Varaždinska voskarica Rosina* (katalog izložbe), Varaždin 2000., 19-24.

¹²¹ Andrej HOZJAN, Đurđica CESAR, "Poštanska djelatnost na području sjeverozapadne Hrvatske od 1783. do 1918. godine", *Pošta sjeverozapadne Hrvatske*, Varaždin 2002., 51-78.

¹²² Damir HRELJA, *Obrtništvo u Varaždinu*, Varaždin 2004., 40-44.

¹²³ Spomenka TEŽAK, "Varaždinci i rijeka Drava", *Život uz Dravu nekad i danas* (katalog izložbe Gradskog muzeja Varaždin), Varaždin, 2004., 35-46.

¹²⁴ Zvonimir KOPJAR, "Vrednovanje kartografskih izvora u ekohistorijskim izvorima", *Život uz Dravu nekad i danas* (katalog izložbe Gradskog muzeja Varaždin), Varaždin, 2004., 53-58.

Bregović daje kronološki pregled prirodnih osobina Drave kroz objavljenu literaturu analizirajući opise.¹²⁵

Poviješću varaždinske svakodnevice u prvoj polovici 19. stoljeća Ljerka Perči bavila se u pregledu života varaždinskog sedlara Ivana Padovca.¹²⁶

U časopisu *Ekonomska i ekohistorija* tiskani su tekstovi koji daju faktografiju i o Varaždinu 19. stoljeća. Mira Kolar Dimitrijević i Elizabeta Wagner pišu o lovu.¹²⁷

Biserka Vlahović pisala je o varaždinskom Dobrovoljnom vatrogasnom društvu¹²⁸ i požarima u gradu¹²⁹ u radu koji donosi kratku kronologiju varaždinskih požara i preventivnih mjera u obrani od požara te požarne propise za grad Varaždin.

4.4 Radovi o društvenoj povijesti Varaždina

O stanovništva šireg varaždinskog područja na kraju 19. stoljeća, njegovoj strukturi te kretanju govore radovi Milorada Bojanića i Krste Keve.¹³⁰ Ante Gabričević daje sintezu stanovništva Varaždina temeljeći svoj rad u najvećoj mjeri na prikupljenoj faktografiji iz objavljene literature i obrađenim maticama rođenih, umrlih i vjenčanih.¹³¹

Znanstveni rad Dragutina i Petra Feletara o promjenama u prostornoj slici naseljenosti Varaždinske županije 1857.-2001. i centralitetu Varaždina objavljen je u *Zborniku* povodom 800. godišnjice slobodnog i kraljevskog grada, a daje nam promjene u kretanju broja stanovnika, njihovom prostornom rasporedu te mreže centralnih naselja.¹³²

¹²⁵ Antica BREGOVIĆ, "Prirodne značajke rijeke Drave do sredine 20. stoljeća", *Život uz Dravu nekad i danas* (katalog izložbe Gradskog muzeja Varaždin), Varaždin, 2004., 59-68.

¹²⁶ Ljerka PERČI, "O oporukama, parnicama, advokatima i kamatama. Varaždinska svakodnevica u životu obitelji Ivana Padovca od 1815. do 1836.", *Kajkavsko spravišće, KAJ 5-6/2006.*, Zagreb, 155-168.

¹²⁷ Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, "Lov i plemstvo u Hrvatskoj i Slavoniji", Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, *Ekonomska i ekohistorija*, 5or, 44 - 58.

¹²⁸ Biserka VLAHOVIĆ, *Dobrovoljno vatrogasno društvo. Prvi hrvatski dobrovoljni vatrogasni zboru Varaždinu. Koljevka hrvatskog vatrogastva 1864. -1999.*, Varaždin, 1999.

¹²⁹ Isto, "Povijesni prikaz požara u Varaždinu i neke važne naredbe vlasti za sprečavanje istog do 1864. godine", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Grad Varaždin, Varaždinska županija (gl. urednici Miroslav Šicl, Slobodam Kaštela), *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. - 2009.*, Zagreb - Varaždin, 2009., 217-244.

¹³⁰ Milorad BOJANIĆ, "Struktura žiteljstva po spolu i dobi u Varaždinskoj županiji krajem 19. i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova: journal of information and organizational sciences*, 16/1992., Varaždin, 23-38; Krsto KERO, "Prirodno kretanje i migracije žiteljstva u Varaždinskoj županiji krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova: journal of informational and organizational sciences*, 16/1992., Varaždin, 129-144.

¹³¹ Ante GABRIČEVIĆ, *Stanovništvo Varaždina tijekom stoljeća*, Zagreb - Varaždin, 2002.

¹³² Dragutin FELETAR, Petar FELETAR, "Promjene u prostornoj slici naseljenosti Varaždin-

Mira Kolar Dimitrijević piše o djelovanju varaždinskoga velikog župana Ognjeslava Utješinovića Ostrožinskog.¹³³

U dva broja *Radova Zavoda za znanstveni rad Varaždin* dio je radova posvećen Vatroslavu Jagiću, prikazan je njegov životopis te različite strane njegova djelovanja.¹³⁴ Ovaj se časopis bavi i Ivanom Kukuljevićem Sakcinskim kroz nekoliko brojeva prikazane su razne strane djelovanja ovog istaknutog Varaždinca.¹³⁵

Matija Valjavec, gimnazijski profesor, književnik i jezikoslovac bio je temom nekolicine rasprava u kojima je cilj bio predstaviti njegovo djelo.¹³⁶

ske županije 1857.-2001. i centralitet Varaždina“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Grad Varaždin, Varaždinska županija (gl. urednici Miroslav Šicl, Slobodan Kaštela), *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. - 2009.*, Zagreb – Varaždin, 2009., 345 – 376.

¹³³ Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, “Akcija velikog župana Ognjeslava Utješinovića Ostrožinskog na ekonomskom unapređenju Varaždinske županije“, Komisija za ekonomsku povijest Društva povjesničara Hrvatske, *Acta historica oeconomica*, 19/1992, Zagreb, 60-86.

¹³⁴ Radoslav KATAČIĆ, “Život i djelo Vatroslava Jagića“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 3/1989., Varaždin, 9-12; Eduard HERCIGNJA, “Paleoslavistika, Cyrilo-Methodiana, glagolitika i književna medijevistika u djelu Vatroslava Jagića“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 3/1989., Varaždin, 13-22; Alojz JEMBRIH, “Vatroslav Jagić u svjetlu korespondencije“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 3/1989., Varaždin, 45-60; Vatroslav Jagić i književnost „Srednje dobi“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 4-5/1990.-1991., Varaždin, 53-81.

¹³⁵ Miroslav KURELAC, “Ivan Kukuljević Sakcinski – Život i djelo“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 6-7/1994., Varaždin, 101-116; Aleksandra KOLARIĆ, “Ivan Kukuljević i narodna zahtijevanja 1848. godine“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 6-7/1994., Varaždin, 117-122.; Ivan ZVONAR, “Kukuljevićev odnos prema usmenom narodnom stvaralaštvu“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 8-9/1996., Varaždin, 75-84; Mirjana MATIJEVIĆ-SOKOL, “Ivan Kukuljević Sakcinski kao epigrafičar“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 8-9/1996., Varaždin, 85-91; Stjepan HAJDUK, “Ivan Kukuljević – povjesničar“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 10-11/1998., Varaždin, 271-284.; Miroslav ŠICEL, Književnopovijesni rad Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 10-11/1998., Varaždin, 285-292.; Ivan ZVONAR, “Motivsko-tematski svijet u Kukuljevićevim zapisima kajkavskih usmenih pjesama“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 10-11/1998., Varaždin, 293-308; Denis PERIČIĆ, “Korespondencija Ivana Kukuljevića – s posebnim osvrtom na korespondenciju Kukuljevića i Franje Račkog“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 10-11/1998., Varaždin, 309-314; Božena FILIPAN, “Značajke biografskih i autobiografskih zapisa Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 10-11/1998., Varaždin, 315-332; Tomislav ĐURIĆ, “Etnološko-folkloristički zapisi Ivana Kukuljevića-Sakcinskog u „Danici Ilirskoj“ (1842.-1846.)“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 12-13/2001., Varaždin, 287-292.

¹³⁶ Nikola BATUŠIĆ, “Matija Valjavec – priređivač crkvenih prikazanja“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 14-15/2004., Varaždin, 133-138; Rafo BOGIŠIĆ, “Matija Valjavec kao priređivač knjiga u Akademijinoj seriji „Stari pisci hrvatske“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 14-15/2004., Varaždin, 139-144; Jože POGAČNIK, “Matija Valjavec i njegovo književno dje-

Agneza Szabo piše o poznatim Varaždincima Kukuljeviću¹³⁷ i Metelu Ožegoviću.¹³⁸

Lucija Benyovsky u stručnom je članku predstavila rad Varaždinke Marije Kumičić koje se sjeća svog djetinjstva u Varaždinu.¹³⁹

Josip Vončina donosi nam kratki pregled života Jakoba Lovrenčića,¹⁴⁰ a s istom temom obrade bavila se i Ljerka Perči u raspravi koju temelji na izvorima u fondu *Poglararstva grada Varaždina* u Državnom arhivu Varaždin.¹⁴¹

O Ivanu Padovcu 1998. i 2000. organizirane su izložbe koje su popraćene katalogizacijama s radovima u kojima je predstavljen život i djelo ovog znamenitog Varaždinca.¹⁴²

Kratke biografije znamenitih i zaslužnih ličnosti sahranjenih na varaždinskom gradskom groblju nalazimo u radovima Magdalene Lončarić,¹⁴³ Krunoslava Kruljca¹⁴⁴ i Mirjane Dučakijević.¹⁴⁵

lo“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad 14-15/2004.*, Varaždin, 145-154; Alojz JEMBRIH, “Matija Valjavec prvi prinosnik kajkavskih riječi za Akademijin rječnik“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin 14-15/2004.*, Varaždin, 155-174; Stjepan HRANJEC, “Primjenjivost Valjavčeva zapisa u današnjoj školi“, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin 14-15/2004.*, Varaždin, 175-178.

¹³⁷ Agneza SZABO, “Ivan Kukuljević Sakcinski i hrvatske središnje kulturne ustanove u Zagrebu u 19. stoljeću“, *Kajkavsko spravišće, KAJ 4/1991.*, Zagreb, 55-64.

¹³⁸ Isto, “Metel Ožegović u privrednom i kulturnom životu Hrvatske u 19. stoljeću“, *Kajkavsko spravišće, KAJ 2-3/1991.*, Zagreb, 95-102

¹³⁹ Lucija BENYOVSKY, “*Putem uspomena Marije Kumičić*“, Hrvatski institut za povijest, *Časopis za suvremenu povijest 3/1996.*, Zagreb, 427-438.

¹⁴⁰ Josip VONČINA, “Jakob Lovrenčić 1787.-1842. (U povodu 150. obljetnice smrti prvog autora Petrice Kerpupa)“, *Kajkavsko spravišće, KAJ 1-2/1992.*, Zagreb, 25-30

¹⁴¹ Ljerka PERČI, “Nepoznati Jakob Lovrenčić“, *Kajkavsko spravišće, KAJ 1-2/2007.*, Zagreb, 99-118

¹⁴² Ljerka ŠIMUNIĆ, “Glazbenik u okviru svog vremena“, Zdenka WEBER, “Ivan Padovec renesansa skladatelja slave“, *Ivan Padovec* (katalog izložbe), Varaždin 1998.; Ljerka PERČI, “Članovi obitelji Ivana Padovca u dokumentima fonda Poglararstvo grada Varaždina u Državnom arhivu u Varaždinu“, Karmen LEVANIĆ, “Arhivsko gradivo o Ivanu Padovcu i njegovoj obitelji“, Darko PETRINJAK, “Ivan Padovec“, *Ivan Padovec 1800-1873.*, (katalog izložbe), Varaždin 2000.; Ljerka PERČI, “Prilog poznavanju glazbenika Ivana Padovca (1800.-1873.) i njegove obitelji u svjetlu novih podataka iz Državnog arhiva u Varaždinu“, *Arti musices 31/2000.*, Zagreb, 209-216.

¹⁴³ Magdalena LONČARIĆ, “Znamenite i zaslužne ličnosti...“, *Ljepota prolaznosti. Varaždinsko groblje*, Varaždin, 2007., 91-108.

¹⁴⁴ Krunoslav KRULJAC, “Sportaši“, *Ljepota prolaznosti. Varaždinsko groblje*, Varaždin, 2007., 131.

¹⁴⁵ Mirjana DUČAKIJEVIĆ, “Slikari“, *Ljepota prolaznosti. Varaždinsko groblje*, Varaždin, 2007., 139-141.

4.5 Radovi o urbanizmu, graditeljstvu i arhitekturi Varaždina

Veliki dio arhivskog gradiva koje je temelj knjige Ivy Lentić Kugly pod naslovom *Zgrade varaždinske povijesne jezgre* odnosi se na razdoblje 19. stoljeća.¹⁴⁶

Petar Puhmajer rezultate svog istraživanja vezanih uz kuću u Draškovićevoj 8 donosi u raspravi koja slijedi povijest vlasnika kroz kratke opise sakupljenih izvora.¹⁴⁷

Zanimljiv je prinesak Ivane Jurčić koja nam kroz pregled članova obitelji Nestl daje i kratki pregled parkovne arhitekture u Varaždinu,¹⁴⁸ varaždinskog gradskog vrta¹⁴⁹ te 2003. u časopisu *KAJ* objavljuje i analizu izvornog arhivskog gradiva vezanog za natječaj za gradskog vrtlara 1896. godine.¹⁵⁰

Slavko Jagačić pripremio je 2 vodiča¹⁵¹ u kojim nam kroz šetnju grobljem predstavlja najvažnije Varaždince koji su ovdje našli svoje počivalište te daje popularni pregled razvoja varaždinskog groblja. Posljednji rad o groblju je monografija pod nazivom *Ljepota prolaznosti* u kojoj osim ponovnog tiskanja ideje Hermana Hallera¹⁵² o grobljanskom parku nalazimo i povijesni pregled razvoja groblja Spomenke Težak,¹⁵³ stilske karakteristike grobne skulpture i arhitekture u radu Ljerke Šimunić,¹⁵⁴ pregled umjetnički oblikovanih grobnica u radu Miroslava Klemma.¹⁵⁵

Sintezu o povijesnom razvoju Varaždina napravila je Mirela Slukan Altić koja je izdana u ediciji *Povijesni atlas gradova*, u kojem osim njenog rada koji predstavlja povijesnu analizu razvoja Varaždina od nastanka do suvremenog doba vrijedno je spomenuti i prilog Miroslava Klemma o graditeljstvu historicizma, moderne i suvremenog doba.¹⁵⁶

¹⁴⁶ Ivy LENTIĆ KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Varaždin, 2001.

¹⁴⁷ Petar PUHMAJER, "Varaždinska kuća baruna Aleksandra Sečena – prisjednika Ugarske dvorske komore", *Kajkavsko spravišće*, *KAJ* 1-2/2007., Zagreb, 76-92.

¹⁴⁸ Ivana JURČIĆ, "Varaždinski vrtlari iz obitelji Nestl", *Kajkavsko spravišće*, *KAJ* 1-2/1995., Zagreb, 93-105.

¹⁴⁹ Isto, "Varaždinski gradski vrt – šetalište i vrt doktora Millera", *Kajkavsko spravišće*, *KAJ* 3/2002., Zagreb, 79-100.

¹⁵⁰ Isto, "Natječaj za varaždinskog gradskog vrtlara 1896. godine", *Kajkavsko spravišće*, *KAJ* 4-5/2003., Zagreb, 98-110.

¹⁵¹ FILIĆ, JAGAČIĆ, isto. 1968.; Slavko JAGAČIĆ, *Varaždinsko groblje*, Varaždin, 1994.

¹⁵² Herman HALLER, "O ideji grobljanskog parka", *Naš vrt*, Zagreb, 1935.

¹⁵³ Spomenka TEŽAK, "Misterij svjetla i zelenila", *Ljepota prolaznosti. Varaždinsko groblje*, Varaždin, 2007., 39-44.

¹⁵⁴ Ljerka ŠIMUNIĆ, "U svijetu realnog i nadrealnog...", *Ljepota prolaznosti. Varaždinsko groblje*, Varaždin, 2007., 53-65.

¹⁵⁵ Miroslav KLEMM, "Umjetnički oblikovane grobnice", *Ljepota prolaznosti. Varaždinsko groblje*, Varaždin, 2007., 71-78.

¹⁵⁶ Mirela SLUKAN ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova, V svezak: Varaždin*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Državni arhiv u Varaždin, Zagreb, 2009.

4.6 Radovi o školstvu u Varaždinu

Drago Bišćan u kratkom tekstu daje pregled djelovanja franjevacu u Gimnaziji tijekom razdoblja od 1835. do 1852. godine.¹⁵⁷ Siniša Horvat predstavlja nam kulturno - prosvjetni i znanstveni rad Adolfa Wisserta,¹⁵⁸ a Drago Bišćan Franju Galinca.¹⁵⁹ Gimnazijskog profesora i znanstvenika Julija Jankovića u raspravi nam je kroz analizu društveno-prosvjetnog i znanstvenog rada predstavio Siniša Horvat.¹⁶⁰ Isti autor daje nam analizu školskih izvješća kao povijesnog izvora, zatim donosi njihovu analizu sa stanjem njihove očuvanosti.¹⁶¹ On predstavlja i kratku povijest školskih zbirki, prirodopisne i fizikalne zbirke.¹⁶²

Obilježavajući 360. godišnjicu djelovanja Gimnazije pripremljena je i izložba koju je pratio katalog. Uz izbor građe o varaždinskoj Gimnaziji u Gradskom muzeju Varaždin i Državnom arhivu u Varaždinu koju su predstavili Spomenka Težak i Damir Hrelja kratku je povijest razvoja Gimnazije dala Ljubica Radović¹⁶³ u pregledu baziranom na dostupnoj literaturi i izvorima. Povijesnim razvojem Gimnazije u 19. stoljeću u ovom se razdoblju bavio Siniša Horvat u raspravi koja je popraćena kritičkim aparatom, a daje kronologiju razvoja ove škole od početaka do 1986. godine, a tiskana je u 370. obljetnici.¹⁶⁴

Godine 2004. održan je znanstveni skup kojem je tema bila Adolf Jurinac, gimnazijski profesor, a rezultat je objavljen zbornik radova.¹⁶⁵

¹⁵⁷ Drago BIŠĆAN, "Djelovanje Franjevaca u varaždinskoj gimnaziji 1835. – 1852.", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 10-11/1998., Varaždin, 133-146.

¹⁵⁸ Siniša HORVAT, "Adolf Wissert. Život i djelo poznatog varaždinskog profesora", *Spomenica Gradskog muzeja Varaždin 1925.-1995.*, Varaždin, 16-23; Isto, "Profesor Adolf Wissert. Kulturno-prosvjetni i društveni rad", Hrvatski institut za povijest, *Časopis za suvremenu povijest* 3/1997., Zagreb, 519.-528.; ? "Kulturno – prosvjetni i znanstveni rad Adolfa Wisserta", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 10-11/1998., Varaždin, 189-201.

¹⁵⁹ Drago BIŠĆAN, "Franjo Galinec 1887.-1945.", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 10-11/1998., Varaždin, 203-208.

¹⁶⁰ Siniša HORVAT, "Julije Janković – profesor i znanstvenik", *Kajkavsko spravišće, KAJ* 1-2/2000., Zagreb, 111-121

¹⁶¹ Isto, "O vrijednosti i značenju *Izvješća varaždinske gimnazije*", *Kajkavsko spravišće, KAJ* 3/2002., Zagreb, 101-110.

¹⁶² Isto, "Pokušaj inventarizacije, moderne prezentacije i zaštite prirodopisne zbirke varaždinske gimnazije", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 18/2007., Varaždin, 231-251; Isto, "Fizikalna zbirka varaždinske gimnazije", *Kajkavsko spravišće, KAJ* 42/2009., Zagreb, 99-114.

¹⁶³ Ljubica RADOVIĆ, "360 godina gimnazije u Varaždinu", *Gimnazija u Varaždinu 1636.-1996.*, (katalog izložbe), Varaždin, 1996., 5-15.

¹⁶⁴ Siniša HORVAT, "Povijest varaždinske gimnazije od utemeljenja do obilježavanja 350. obljetnice njezina djelovanja", *Prva gimnazija Varaždin*, Varaždin, 2006., 11-55.

¹⁶⁵ *Adolf Jurinac i njegovo djelo 1854.-2004.* Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u

Klaudija Đuran veliki dio svog rada koji nam daje pregled glazbe u uršulinskim djevojačkim školama posvećuje razdoblju 19. stoljeća. Predstavlja nam rad desetak redovnica, vanjskih nastavnika te samih učenica na području glazbe.¹⁶⁶

4.7 Radovi o tiskarstvu i novinstvu Varaždina

Novinstvo Varaždina bilo je tema izložbe koju je povodom 50. godišnjice izlaženja *Varaždinskih vijesti* priredio Gradski muzej Varaždin u suradnji s Varaždinskim vijestima. U katalogu izložbe pregledni rad od početka razvoja novinstva, 1848. godine do 1945. godine dala je Magdalena Lončarić.¹⁶⁷ Kao prilog ovom tekstu potrebno je spomenuti tabelarne prikaze u kojima je autorica prikazala kronološki pregled pojavljivanja i izlaženja novina, pregled humorističko-satiričkih i šaljivih listova te djelovanje tiskara u Varaždinu čime je omogućila pregledno snalaženje u ovoj temi.

Ista je autorica 2007. godine pripremila izložbu *Tiskarstvo u Varaždinu* koju je pratio i katalogu kojem daje kronološki pregled tiskara u Varaždinu.¹⁶⁸ Među varaždinskim tiskarama 19. stoljeća daje nam pregled stalne tiskare Ivana Sangile (1821.-1832.), tiskarske djelatnosti obitelji Platzer (1833.-1924.) te tiskare Ivana Krstitelja Stiflera (1882.-1924.). Tekst je popraćen znanstvenim aparatom. O Josipu V. Platzeru u *KAJ-u* nalazimo raspravu Ljerke Perči koju temelji na interpretaciji pisma Franza Antona Wenera upućenoj *Gospodi grada Varaždina* s 26 priloga.¹⁶⁹

4.8 Radovi o povijesti kazališta i glazbe u Varaždinu

Povijesnim pregledima kazališta bavio se tijekom ovog vremena dugogodišnji ravnatelj Marijan Varjačić.¹⁷⁰

Varaždinu 26. studenoga 2004. (urednik Miroslav Šicel), Zagreb - Varaždin, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Gimnazija Varaždin, Gradski muzej Varaždin, 2004.

¹⁶⁶ Klaudija ĐURAN, "Glazba u Uršulinskoj pučkoj i višoj djevojačkoj školi u Varaždinu", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 19/2008., Varaždin, 79- 104.

¹⁶⁷ Magdalena LONČARIĆ, "Novinstvo u Varaždinu od njegovih početaka do 1945. godine", *Novinstvo Varaždina* (katalog izložbe Gradskog muzeja Varaždin), Varaždin, 5-24.

¹⁶⁸ Isto, *Tiskarstvo u Varaždinu 1586.-1946.* (katalog izložbe Gradskog muzeja Varaždin), Varaždin, 2007.

¹⁶⁹ Ljerka PERČI, "O sporu izdavača Josipa (Joseph) V. Platzera i autora Franza Antona Wenera", *Kajkavsko spravišće, KAJ* 42/2009., Zagreb, 56-80.

¹⁷⁰ Marijan VARJAČIĆ, "Prvi pokušaji osnivanja stalnog hrvatskog kazališta u Varaždinu 1898.-1900.", *Kazalište* 4/1994./5., Varaždin, 33-44.

O muzikalijama obitelji Bombelles napisala je pregledni povijesni rad Ljerka Perči.¹⁷¹ Spomenuta autorica koristeći navode K. Filića u *Glazbenom životu Varaždina* kao polazište upućuje na više različitih načina citiranja *Protokolla Muzičkog društva*.¹⁷²

4.9 Radovi o vjerskom životu i crkvenim redovima u Varaždinu

Varaždinske uršulinke bile su temom izložbe koju je Gradski muzej Varaždin organizirao 2003. godine povodom 300. obljetnice njihova dolaska u Varaždin. Katalog izložbe iako pisan popularnim načinom uz mnoštvo podataka o predmetima koji se čuvaju u Uršulinskom samostanu i crkvi daje nam i historigrafske podatke za 19. stoljeće u Varaždinu u tekstovima koji daju pregled škola, glazbene zbirke, kiparskih i slikarskih djela, predmeta umjetničkog obrta i crkvenog tekstila.¹⁷³ Zbornik radova tiskan uz znanstveni skup održan na istu temu okupio je 30-ak autora od kojih neki govore i o 19. stoljeću. Alojz Jembrih u originalnom znanstvenom radu piše o prvoj tiskanoj povijesti varaždinskih uršulinki.¹⁷⁴ Sestra Klaudija Đuran u prilogu koji govori o najpoznatijim uršulinkama Varaždinskog samostana predstavlja i one iz 19. stoljeća.¹⁷⁵ Damir Hrelja i Ladislav Volić prikazuju Uršulinski samostan kroz arhivsko gradivo u stručnom radu.¹⁷⁶ Vjera Katalinić daje nam pregled glazbenog arhiva Uršulinskog samostana u Varaždinu,¹⁷⁷ dok nam Enio Stipčević predstavlja Ivana Wernera.¹⁷⁸ Od-

¹⁷¹ Ljerka PERČI, "Muzikalije obitelji Bombelles; prilog poznavanju Glazbene zbirke Gradskog muzeja Varaždin", *Arti musices* 33/ 2002., Zagreb, 53-67.

¹⁷² Isto, "Prilog poznavanju glazbenog života Varaždina od 1827. do 1842. godine", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 19/2008., Varaždin, 9-27.

¹⁷³ *Varaždinske Uršulinke. 300 godina od dolaska u Varaždin* (katalog izložbe Gradskog muzeja Varaždin), Varaždin, 2003.

¹⁷⁴ Alojz JEMBRIH, "Prva povijest varaždinskih Uršulinki (1803.)", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 79-92.

¹⁷⁵ s. Klaudija (Ana) ĐURAN, "Najpoznatije uršulinke varaždinskog samostana", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 93-128.

¹⁷⁶ Damir HRELJA, Ladislav VOLIĆ, "Varaždinski uršulinski samostan u arhivskoj građi", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 129-142.

¹⁷⁷ Vjera KATALINIĆ, "Glazbeni arhiv Uršulinskog samostana u Varaždinu", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu* Zagreb - Varaždin, 2003., 193-202.

¹⁷⁸ Enio STIPČEVIĆ, "Ivan Werner (1852.-1886.) i njegove skladbe u samostanu uršulinki u Varaždinu", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 203-210.

gojnim i obrazovnim djelovanjem varaždinskih uršulinki bavila se s. Mihaela Dumbović.¹⁷⁹ Suradnjom uršulinskih samostanskih škola i varaždinske gimnazije bavio se Siniša Horvat,¹⁸⁰ a *stipendijalnim zakladama* u konviktu djevojačke škole Vid Lončarić,¹⁸¹ Nikola Batušić¹⁸² daje portret jedne uršulinske *gojenice* dok se Biserka Belicza¹⁸³ bavi tjelesnim zdravljem, bolesničkom njegovom, ljekarništvom. Povijesno-umjetničkim temama bavili su se Mirjana Dučakijević,¹⁸⁴ Marija Mirković i Vitomir Belaj,¹⁸⁵ Miroslav Klemm,¹⁸⁶ Ljerka Šimunić¹⁸⁷ i Ljerka Perči.¹⁸⁸

Židovsku zajednicu u Varaždinu predstavila nam je Magdalena Lončariću u katalogu izložbe u kojem je osim predmeta iz zbirki Gradskog muzeja Varaždin, privatnog vlasništva i posuđenih iz drugih baštinskih ustanova u uvodnom tekstu dala kratak pregled židovske povijesti i kulture.¹⁸⁹ Autorica daje nam kronološki pregled tijeka povijesnog razvoja židovske zajed-

¹⁷⁹ Mihaela Ankica DUMBOVIĆ, "Obrazovno odgojno djelovanje varaždinskih uršulinki", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 227-242.

¹⁸⁰ Siniša HORVAT, "Suradnja uršulinskih samostanskih škola i varaždinske gimnazije", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 243-252.

¹⁸¹ Vid LONČARIĆ, "Stipendijske zaklade u konviktu uršulinske djevojačke škole", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 263-272.

¹⁸² Nikola BATUŠIĆ, "Portret jedne uršulinske gojenice", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 285-288.

¹⁸³ Biserka BELICZA, "Tjelesno zdravlje, bolesnička njega, ljekarništvo, liječništvo, i skrb za osobe s posebnim potrebama u djelovanju redovnica Družbe sv. Uršule u Varaždinu u razdoblju od 18. do 20. stoljeća", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 289-316.

¹⁸⁴ Mirjana DUČAKIJEVIĆ, "Sestre uršulinke - baštinice umjetnosti", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 317-322.

¹⁸⁵ Marija MIRKOVIĆ, Vitomir BELAJ, "Višeslojna rječitost uršulinske zbirke svetih sličica", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 339-370.

¹⁸⁶ Miroslav KLEMM, "Predmeti umjetničkog obrta u samostanu uršulinki u Varaždinu", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 383-390.

¹⁸⁷ Ljerka ŠIMUNIĆ, "Sakralno ruho Uršulinskog samostana u Varaždinu", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 391-396.

¹⁸⁸ Ljerka PERČI, "Zbirka pečatnjaka u samostanu sv. Uršule u Varaždinu", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Uršulinski samostan u Varaždinu, *300. godina uršulinki u Varaždinu*, Zagreb - Varaždin, 2003., 397-408.

¹⁸⁹ Magdalena LONČARIĆ, *Tragom židovske povijesti i kulture u Varaždinu, (katalog izložbe Gradskog muzeja Varaždin)*, Varaždin, 2003.

nice u Varaždinu u izvornom znanstvenom radu¹⁹⁰ temeljeći raspravu na radu koji predstavlja proširenu raspravu, a tiskan je na engleskom jeziku.¹⁹¹

Damir Bobovec i Spomenka Težak pripremili su izložbu i katalog koji se bavi djelovanjem Čazmanskog kaptola u Varaždinu.¹⁹²

4.10 Radovi o povijesti zdravstva i karitativnog djelovanja u Varaždinu

Vida Pavliček nam kroz zanimljiv i analitički rad predstavlja varaždinske zaklade upoznavajući nas s pojmom zaklada, kratkim povijesnim pregledom, te vrstama varaždinskih zaklada.¹⁹³

O varaždinskim dobrotvornim društvima i karitativnom radu Varaždinaca uz objavljenje predmete koji govore o toj temi, a u najvećoj mjeri čuvaju se u Gradskom muzeju Varaždin, kratki povijesni pregled kroz djelovanje pojedinog društva dala je Magdalena Lončarić. Ovaj je članak popraćen i znanstvenim aparatom te popisom korištene literature.¹⁹⁴

O *hospitalu* i razvoju bolničke djelatnosti u Varaždinu piše Gustav Piasek.¹⁹⁵ Gustav Piasek kroz deskriptivnu raspravu obradio je zdravstvo u Varaždinu do kraja 19. stoljeća kroz kronološki razvoj *hospitala* i bolnica, ljekarni i ljekarnika, liječnika i javnog zdravstva.¹⁹⁶ Isti je autor u stručnom članku dao pregled javnog zdravstva na području Varaždinske županije krajem 19. i početkom 20. stoljeća.¹⁹⁷ U časopisu *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju* Gustav i Martina Piasek¹⁹⁸ objavili su rad o varaždinskim *hospitalima* dajući pregled djelovanja ovih institucija u gradu od 15. do 20. stoljeća.

¹⁹⁰ Isto, "Pregled povijesti židovske zajednice u Varaždinu", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Grad Varaždin, Varaždinska županija (gl. urednici Miroslav Šicl, Slobodan Kaštela), *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. - 2009.*, Zagreb - Varaždin, 2009, 191-207.

¹⁹¹ Isto, *Tracing jewish history and culture in Varaždin*, Varaždin, Gradski muzej Varaždin, 2009.

¹⁹² Damir BOBOVEC, Spomenka TEŽAK, *200 godina Kaptola u Varaždinu* (katalog izložbe), Varaždin 2011.

¹⁹³ Vida PAVLIČEK, "Varaždinske gradske zaklade krajem 19. i početkom 20. stoljeća", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 6-7/1994., Varaždin, 123-143.

¹⁹⁴ Magdalena LONČARIĆ, *Varaždinska dobrotvorna društva, 1828.-1945.* (katalog izložbe Gradskog muzeja Varaždin), Varaždin 2001.

¹⁹⁵ Gustav PIASEK, "Hospitali i razvoj bolničke djelatnosti u Varaždinu", Gradski muzej Varaždin, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 6/1981., Varaždin, 63-69.

¹⁹⁶ Isto, "Zdravstvo Varaždina do konca XIX. stoljeća", Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 6-7., Varaždin, 213-272.

¹⁹⁷ Isto, "Javno zdravstvo Varaždinske županije krajem XIX. i početkom XX. stoljeća", Gradski muzej Varaždin, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 8/1988., Varaždin, 105-113.

¹⁹⁸ Gustav i Martina PIASEK, "Tradicija hospitala (ksenodohija) u Varaždinu", *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, 57(4)/2006, Zagreb, 459-468.

Pregledni rad Eugena Strahonje daje nam prikaz povijesnog razvoja varaždinskih klaonica.¹⁹⁹

4.11 Radovi o povijesti sporta u Varaždinu

O varaždinskim sportskim temama vezanim uz 19. stoljeća nalazimo pregledan rad Ivica Vukotića i Ivica Hercega koji su u knjizi pod naslovom *Sport u Varaždinu* dali kratki povijesni pregled pojedinog sporta do 1981. godine.²⁰⁰ Razvoj Biciklističkog društva Sloga predstavljen je u nekoliko radova.²⁰¹ O varaždinskoj sokolskoj organizaciji također je napisano nekoliko monografija od kojih je ona najnovija, tiskana 2009. godine popraćena i sa kritičkim znanstvenim aparatom.²⁰²

5. Objavljeni povijesni izvori o gradu Varaždinu u 19. stoljeću

Povijesni izvori vezani uz varaždinsku povijest čuvaju se u najvećoj mjeri u dvije baštinske varaždinske ustanove: u Državnom arhivu u Varaždinu i Gradskom muzeju Varaždin koje su tijekom minulog vremena velikim marom zaposlenih djelatnika vodili brigu o njima.

Muzejska građa danas je sustavno sistematizirana u 46 muzejskih zbirki. S objavljivanjem građe o Varaždinu u 19. stoljeću započeto je u stručnom časopisu, u *Arhivistu* 1952. godine. Te je godine Adolf Wissert objavio *Arhiv Ivana Kukuljevića Sakcinskog* koji je netom došao u Gradski muzej Varaždin.²⁰³ Riječ je o njegovim pismima koje je koristio u svom prikazu života i djela Tadija Smičiklas.²⁰⁴

O muzejskim predmetima koji obuhvaćaju spomenuto razdoblje napisano je nekoliko stručnih članaka, o Zbirci stakla,²⁰⁵ Zbirci pečatnjaka,²⁰⁶ dat je i pregled portreta 19. stoljeća koji se čuvaju u Gradskom muzeju Varaždin.²⁰⁷

¹⁹⁹ Eugen STRAHONJA, "Varaždinske klaonice u prošlosti", Gradski muzej Varaždin, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 6/1981., Varaždin, 71-87.

²⁰⁰ Ivica VUKOTIĆ, Ivica HERCEG, *Sport u Varaždinu*, Varaždin, 1981.

²⁰¹ *Biciklističko društvo Sloga 1897.-1972.*, Varaždin, 1972.; Vladimir ŽABČIĆ, *Biciklističko društvo Sloga*, Varaždin, 1987.; Ivica VUKOTIĆ, *Prvih sto*, Varaždin 1997.

²⁰² Ivan KRIŠTOFIĆ, *Sokolstvo i gimnastika 1877./78.-1998.*, Varaždin 1998.; *Varaždinski sokol i plakatom kroz povijest*, Varaždin 2009.

²⁰³ Adolf WISSERT, "Arhiv Ivana Kukuljevića Sakcinskog", *Arhivist* 2(1)/1952., Zagreb, 64-76.

²⁰⁴ Tadija SMIČIKLAS, "Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga", *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti CIX/1892.*, Zagreb.

²⁰⁵ Jasna TOMIČIĆ, "Zbirka stakla Gradskog muzeja Varaždin", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 5/1975., 143-176.

²⁰⁶ Miroslav KLEMM, "Zbirka pečatnjaka Gradskog muzeja Varaždin", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 7/1985., Varaždin, 133-159.

²⁰⁷ Jasna TOMIČIĆ, *Portreti 19. stoljeća GMV*, Varaždin, 1980.

U zadnjih desetak godina Muzej je nastavio s objavljivanjem kataloga povremenih izložbi, ali i pokrenuo ediciju izdavanja kataloga muzejskih zbirki.²⁰⁸ Ljerka Šimunić pripremila je 2000. godine izložbu na kojoj je predstavljena građa koja se čuva u Gradskom muzeju Varaždin, a govori o varaždinskoj građanskoj četi.²⁰⁹ Zbirka pečatnjaka Kulturno-povijesnog odjela Gradskog muzeja Varaždin obrađena je na muzejski način i prezentirana kroz katalog kojem je autor Miroslav Klemm.²¹⁰ Katalog izložbe Kartografija Varaždina autora Miljenka Lapainea, Ivke Klaić, Spomenke Težak i Miroslava Klemma prezentira kartografske izvore koji se u najvećoj mjeri čuvaju u *Kartografskoj zbirci* Gradskog muzeja Varaždin u kojoj se čuvaju i zemljopisne karte i planovi 19. stoljeća.²¹¹

Kao novi medij ni digitalizacija muzejske građe nije zapostavljena. Amaterski pokušaj učenika varaždinske Gimnazije u suradnji s Muzejem rezultirao je objavljivanjem *gimnazijskih Izvješća* koja su sakupljena i predstavljena u elektroničkoj publikaciji na CD-u. Isto su tako digitalizirana i *Izvješća* uršulinskih škola također predstavljena na CD 2003. godine.

Projekt digitalizacije varaždinskih novina s Gradskom knjižnicom i čitaonicom Metel Ožegović Varaždin i firmom Point rezultirao je njihovom digitalizacijom te se od 2008. mogu naći na webu.²¹²

O arhivskom gradivu arhiva Varaždinske županije koji se danas čuva u Hrvatskom državnom arhivu pisala je Ljerka Pleše,²¹³ o postupku škartiranja arhiva Varaždinske županije u 18. i 19. stoljeću. O povijesti gradskog arhiva koji se čuva u Državnom arhivu u Varaždinu i njegovom gradivu pisala je Vida Pavliček.²¹⁴

Građu o počecima modernog radničkog pokreta 1880.-1895. iz Državnog arhiva u Varaždinu objavio je uz ostalu takvu građu iz cijele Hrvatske Josip Cazi.²¹⁵

²⁰⁸ Dio je kataloga koji imaju i tematske stručne tekstove već naveden u radu u kontekstu tematskih cjelina.

²⁰⁹ Ljerka ŠIMUNIĆ, *Varaždinska građanska četa 1750.-2000.* (katalog izložbe Gradskog muzeja Varaždin), Varaždin, 2000.

²¹⁰ Miroslav KLEMM, *Zbirka pečatnjaka Kulturnopovijesnog odjela Gradskog muzeja Varaždin* (katalog zbirke), Varaždin 2003.

²¹¹ Miljenko LAPAINEA, Ivka KLAJIĆ, Spomenka TEŽAK, Miroslav KLEMM, *Kartografija Varaždina* (katalog izložbe), Varaždin 2009.

²¹² <http://library.foi.hr/nv/> (2. lipnja 2012.)

²¹³ Ljerka PLEŠE, "Sređivanje i škartiranje arhiva Varaždinske županije u XVIII. i XIX. stoljeću", Hrvatski državni arhiv, *Arhivski vjesnik*, 1/1958, Zagreb, 523-537.

²¹⁴ Vida PAVLIČEK, "Povijest arhiva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina", Hrvatski državni arhiv, *Arhivski vjesnik* 37/1994, Zagreb, 7-17.

²¹⁵ Josip CAZI, *Počeci modernog radničkog pokreta u Hrvatskoj: od prvih radničkih društava do osnivanja Socijaldemokratske stranke: (1880.-1895.)*, knjige I i II, Zagreb, 1958.

Arhivsko gradivo vezano uz varaždinski I. hrvatski dobrovoljni vatrogasni zbor skupljeno je u rukopisu Julija Jankovića i Mije Vukovića pod nazivom *Povijest prvog hrvatskog dobrovoljnog vatrogasnog zbora u Varaždinu od početka do 1. siječnja 1925.* koji se čuva u Državnom arhivu u Varaždinu, a objavljen je 1994. godine.²¹⁶

Građu o crkvenim redovima u Varaždinu kroz arhivsko gradivo Državnog arhiva u Varaždinu predstavili su na izložbi i pratećem katalogu u kojem je tiskani tekst Damira Hrelje.²¹⁷

Prva gimnazija Varaždin potaknula je tiskanje *Povijesti kraljevske gimnazije od 1776. do 1854.* Ovaj izvornik pisan latinskim jezik čuva se u Državnom arhivu u Varaždinu. Za tisak je prijevod s latinskog koji je paralelno objavljen s latinskim tekstom pripremila Karmen Levanić.²¹⁸

Državni arhiv u Varaždinu u sklopu projekta objavljivanja najvažnijih neobjavljenih radova osnivača i dugogodišnjeg direktora, Mirka Androića 2008. godine objavio je 2 rukopisa koji sadržajem obuhvaćaju i razdoblje 19. stoljeća. U prvoj rukopisnoj studiji, *Varaždinska starogradska općina* autor obrađuje postanak i razvoj starogradske općine koja kao posebna upravna jedinica postoji do 1861. godine.²¹⁹ Uz predgovor ravnatelja Arhiva Damira Hrelje objavljen je *Bibliografski pregled tiskanog i rukopisnog opusa Mirka Androića* koji je priredio Vid Lončarić. U drugom radu, pod nazivom *Spomenici starogradske varaždinske općine*,²²⁰ Androić je transkribirao i priredio za tisak 3 najvrednija izvornika za istraživanje povijesti varaždinske starogradske općine: *Zapisnik o izboru službenika starogradske varaždinske općine 1787. do 1850.*, *Sudski zapisnik starogradske varaždinske općine 1837. do 1850.* i *Zapisnik o kupoprodaji kuća i starogradskih zemljišta 1843. do 1850.* Uz izvornike u knjizi je tiskan i predgovor u kojem sadašnji ravnatelj Državnog arhiva u Varaždinu, Damir Hrelja daje kratki prikazi spomenutog arhivskog gradiva.

Zaključak

Analizirajući objavljene radove koji se bave historiografijom grada Varaždina u 19. stoljeću možemo zaključiti da ne postoji sinteza koja bi suvremenim metodama povijesnog istraživanja cjelovito prikazala 19. stoljeće u

²¹⁶ *Zbornik Hrvatsko vatrogastvo. Prvi hrvatski dobrovoljni vatrogasni zbor*, Varaždin 1994.

²¹⁷ Damir HRELJA, *Crkveni redovi u Varaždinu kroz arhivsko gradivo Državnog arhiva u Varaždinu*, (katalog izložbe Državnog arhiva u Varaždinu), Varaždin, 2003.

²¹⁸ *Povijest kraljevske gimnazije u Varaždinu od 1776. do 1854.*, (prijevod Karmen Levanić), Varaždin, 2006.

²¹⁹ Mirko ANDROIĆ, *Starogradska varaždinska općina*, Varaždin, 2008.

²²⁰ Mirko ANDROIĆ, *Spomenici starogradske varaždinske općine*, Varaždin, 2008.

Varaždinu. Isto tako vidljivo je da pojedine teme nisu jednako obrađivane. Vidljivo je da su teme iz kulturne povijesti, samog razvoja grada, te teme iz političke povijesti poput Hrvatskog narodnog preporoda, 1848. godine bile dominantnije.

Varaždinski su povjesničari, ali i ostali istraživači još od trećeg desetljeća 19. stoljeća nastojali slijediti tendenciju hrvatskih, ali i europskih istraživača objavljivanjem radova koji govore o 19. stoljeću kao suvremenom dobu, a u sljedećim razdobljima nastoje prikazati najvažnija događanja vezana uz grad. Iako su financijska sredstva kojim su raspolagali uvijek bila otegotna okolnost nastojali su spoznaje približiti javnosti suradnjom u stručnim i znanstvenim publikacijama, marnim radom na malim monografijama ili pripremama skromnih izložbi koje su pratili često i skromni katalogi.

Knjige koje govore o spomenutoj temi ili su monografije pojedine institucije ili pak publikacije koje daju cjeloviti pregled povijesti, a 19. stoljeće je tek manji dio teme. Vidljivo je da u novije vrijeme postoji veliki broj stručnih i znanstvenih članaka koji se bave pojedinim segmentima političkih zbivanja, kulturnih ili pak gospodarskih zbivanja. Isto tako postoji i zapažen broj muzejskih kataloga koji se također bave pojedinim segmentima spomenutog razdoblja. Nadamo se da će ovaj rad pridonijeti inicijativi cjelokupne suvremene obrade varaždinske povijesti 19. stoljeća.

Summary

An overview of the historiography of city of Varaždin in the 19th century

The author gives an overview of historiographical works about the city of Varaždin in 19th century through the analysis of previously published works: synthesis, monographies, discussions, professional and scientific works, popular works and published historical sources through four chronological units: works until 1918, from 1918 up to 1945, through socialism and from 1991 until today. The works are structured withing each chronolgical unit. They are structured in subject like general, political, economical, social, cultural history, after the theme of each unit.

Key words: *Historiography, Varaždin, 19 century, history, profession and scientific papers.*

DRUŠTVO POVJESNIČARA GRADA VARAŽDINA
I VARAŽDINSKE ŽUPANIJE

UDK 94(497.5-37Varaždin)
ISSN 1848-0837

**HISTORIA VARASDIENSIS
ČASOPIS ZA VARAŽDINSKU
POVJESNICU**

2

VARAŽDIN, 2012.

Nakladnik / Publisher

Društvo povjesničara grada Varaždina i Varaždinske županije

Za nakladnika / For the Publisher

Spomenka Težak

Uredništvo / Editor's board

Sonja Poljak (Ivanec)	Magdalena Lončarić (Varaždin)
Vladimir Huzjan (Varaždin)	Ivan Obadić (Zagreb)
Suzana Jagić (Ivanec)	Spomenka Težak (Varaždin)
Ivančica Jež (Ludbreg)	Hrvoje Petrić (Zagreb)
Siniša Krznar (Zagreb)	Kruno Sudec (Varaždin)

Kontakti Uredništva / Editor's office

Franjevački trg 6, 42 000 Varaždin; tel/fax. 042/658 762;
e-mail: historiavarasdiensis@gmail.com

Glavni i odgovorni urednici / Editors in Chief

dr. sc. Hrvoje Petrić, MSc Ivan Obadić

Savjet časopisa / Journal's council board

dr. sc. Juraj Belaj (Zagreb), dr. sc. Neven Budak (Zagreb), dr. sc. Dragutin Feletar (Koprivnica), mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin), PhD Zoltán Gőzsy (Pečuh), dr. sc. Željko Holjevac (Zagreb), Siniša Horvat, prof. (Varaždin), dr. sc. Andrej Hozjan (Maribor), Damir Hrelja, prof. (Varaždin), dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević (Zagreb), Miroslav Klemm, prof. (Varaždin), dr. sc. Nevenka Krklec (Varaždin), dr. sc. Mirjana Matijević-Sokol (Zagreb), dr. sc. Janko Pavetić (Varaždin), prof. emeritus Franjo Ruža (Varaždin), akademik Franjo Šanjek (Zagreb), Marina Šimek, prof. (Varaždin), mr. sc. Eduard Vargović (Varaždin), PhD Leopold Toifl (Graz)

Grafički urednik / Graphic editor

Kruno Sudec

**Urednik na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske "Hrčak"/
Journal editor at "Hrčak" - The Portal od scientific journals of Croatia**

Dejan Zadro

Naklada / Copies

300

Priprema i tisak / Layout and Print

Tiskara Zelina d. d. - Sv. Ivan Zelina

Časopis izlazi jednom godišnje. Cijena primjerka iznosi 100 kuna.

Časopis se objavljuje novčanom potporom Grada Varaždina,
Bernarde Nova d. o. o. i TMT Čakovec

Korice: Freska s prizorom dvanaestogodišnjeg Isusa koji raspravlja s pismoznancima u hramu. Južni zid svetišta crkve sv. Marije u Lepoglavi. Ivan Ranger, oko 1742. godine.

Fotografija freske i likovni koncept korica: Kruno Sudec

Priprema korica za tisak: Studio Fotak